

ANALÝZA DOBROVOLNICKÉ PRÁCE V ČR

(NNO dětí a mládeže)

2008 – 2017

Zpracoval: Ing. Jaroslav Černý

s využitím studie „Analýza ČRDM – ekonomické aspekty činnosti ČRDM“ autorů Mgr. et Mgr. Michaely Vaněčkové a Ing. Michala Menšíka, Ph.D. (Moravská vysoká škola Olomouc, 2010), stejnojmenných analýz pro léta 2004 – 2010 a 2007 - 2014 (dále jen „Studie“) a výstupů projektu SAFE OPLZZ CZ.1.04/5.1.01/B2.00024.

Poznámka „Studie“ 2007 – 2014, publikovaná v srpnu 2015, byla financována v rámci Operačního programu Lidské zdroje a zaměstnanost, v rámci projektu Systém evidence a ohodnocení dobrovolnické práce jako nástroje zvýšení transparentnosti a efektivity hospodaření NNO, č. projektu: CZ.1.04/5.1.01/B2.00024

Praha, srpen 2018

Obsah studie	2
Úvod.....	2
Cíl analýzy	3
Použité zdroje a kvalita dat.....	3
Autorský tým.....	3
Význam dobrovolné práce s dětmi a mládeží pro společnost	4
Podpora volnočasových aktivit s dětmi a mládeží z veřejných rozpočtů.....	7
Vývoj veřejné podpory u organizací – členů ČRDM na základě interního průzkumu	115
Příjmy z hazardu jako zdroj financování mládežnických aktivit – HISTORIE A SOUČASNOST	22
Přínos dobrovolné práce s dětmi a mládeží pro státní rozpočet a společnost	26
SROVNÁNÍ METODIK PRO VYČÍSLENÍ PŘÍNOSU DOBROVOLNÉ PRÁCE	29
Rentabilita dobrovolné práce	31
Faktická úspora rodin v důsledku dobrovolného provádění volnočasových aktivit s dětmi	33
Globální závěry provedených šetření	36
Literatura	37

CÍL ANALÝZY

Cílem studie je odpovědět co možná nejpřesněji na následující otázky:

- jaký je společenský přínos dobrovolné práce s dětmi a mládeží,
- jaký objem veřejných prostředků se ročně vynaloží na podporu této činnosti a jak se tato podpora mění v čase,
- jak je poměr investic veřejné správy do organizací dětí a mládeže a naopak ekonomického přínosu dobrovolné práce s dětmi a mládeží.

Soustředíme se proto ve studii na co nejpřesnější zdokumentování stávajícího stavu a podchycení trendů a závislostí.

POUŽITÉ ZDROJE A KVALITA DAT

Snahou autorského týmu bylo používat data z dostupných zdrojů (v těchto případech jsou použité zdroje vždy uvedeny). V omezené míře musel autorský kolektiv přistoupit i k vlastnímu sběru primárních dat. Vzhledem k tomu, že sběru dat o financování dobrovolné práce s dětmi a mládeží se v České republice nikdo konzistentně a dlouhodobě nevěnoval, nebyla pro studii k dispozici data v časově i teritoriálně homogenní formě. Tento stav si vynutil řadu zjednodušení a zejména práci s agregovanými údaji. Přesto použitá metodika, konzultovaná se státní správou, zajišťuje, že výsledky studie jsou na národní úrovni vypovídající a lze s nimi pro účely deklarované v úvodu studie pracovat. Kvalitativní změnu přinesl projekt SAFE, který umožnil z dat, získaných z dobrovolnických sektorů dětí a mládeže a životní prostředí, získat doposud nejpřesnější data o dobrovolnické práci a její hodnotě. Díky tomu dostáváme i reálnější obraz o efektivitě takto konané dobrovolnické práce. Analýza tak může sloužit jako jasný argumentační podklad při vysvětlování opodstatněnosti a účelnosti dotační podpory ze státu a krajů, která do oblasti dětí a mládeže putuje z veřejných, ale i soukromých zdrojů.

Cílem autorského týmu bylo postupovat co nejtransparentněji, tj. přesně popsat použité zdroje, jasně pojmenovat zjednodušení, ke kterým došlo, a jevy, od kterých bylo vědomě abstrahováno. Autoři se rovněž snažili kvantifikovat nebo alespoň komentovat možné odchylky způsobené nutným zjednodušením.

Z hlediska historického srovnání byl v této Studii zahrnut desetiletý časový horizont, což považujeme za více než dostačující (v minulých dvou Studiích to bylo jen 8 let).

AUTORSKÝ TÝM

Hlavním zpracovatelem analýzy je Ing. Jaroslav Černý (ČRDM).

Členy autorského týmu byli dále:

Mgr. Michal Urban, ředitel odboru pro mládež MŠMT

Eva Hampejsová, odbor pro mládež MŠMT

Ing. Aleš Sedláček, předseda ČRDM

Pavel Trantina, člen EHSV a bývalý předseda ČRDM

Podle výzkumů by si lidé ve shodě s odborníky u nás přáli, aby děti a mládež měly především těchto pět vlastností (nazývaných Big Five): **inteligence, svědomitost, otevřenost, citová stabilita a přátelskost**. A pak by k tomu ještě přidali zejména **poctivost, sebeovládání, zvědavost, chuť do učení a touhu poznávat nové, snášenlivost, slušnost a snahu pomáhat druhým** (výzkum CVVM 2005).

Rozhodující vliv na vývoj člověka v tomto směru má rodina. Rukopis rodiny je zásadní i pro tvář života mladého člověka. Všichni také uznávají, že proto náleží rodičům ohledně jejich dětí rozhodující práva i odpovědnost. A stejně tak skoro všichni uznávají, že rodičům musí v jejich náročném poslání pomáhat celá společnost. Navíc v nedávném výzkumu čeští rodiče za největší starost v souvislosti s vlastními dětmi uvedli nedostatek času (2/3 jako hlavní problém).

V českých poměrech byla vždy významným partnerem rodičů škola. Je docela typické, že mezi těmi, kteří se u svých žáků a studentů těší vyšší důvěře, výrazně převažují učitelé, kteří se dětem a mladým lidem věnují i mimo školní vyučování – jako vedoucí kroužků, spolupracovníci domů dětí a mládeže, oddíloví vedoucí ve spolcích. Tedy ti, kteří jsou aspoň „jednou nohou“ právě v té oblasti výchovy a vzdělávání, která tvoří jejich jakýsi „třetí pilíř“ – neformální a zájmové vzdělávání.

V oblasti neformálního vzdělávání, poskytovaného organizacemi dětí a mládeže, jde doslova o „armádu“ desettisíců dobrovolníků, kteří se týden co týden mnoho hodin věnují statisícům dětí a dospívajících. Nezřídka jsou to právě oni, kteří se pro ně stávají celoživotními vzory a kteří kolikrát nejen pomáhají rodině a škole, ale i „suplují“ či doplňují za ně to, co rodina či škola nevládají.

Nestátní neziskové organizace (dále jen „NNO“), které se zabývají dětmi a mládeží, poskytují nezbytné doplnění školských zařízení pro zájmové vzdělávání a volný čas (středisek volného času či domů dětí a mládeže). Jejich jedinečný přínos je zejména v tom, že poskytují dětem a mladým lidem dlouhodobé zázemí silných osobních vazeb. Mnohé z nich je pak provázejí celým životem. Díky tomu také v řadě dětských a mládežnických organizací nejde jen o „náplň volného času“, ale o skutečnou dlouhodobou výchovnou formaci celé bytosti dítěte či dospívajícího.

Život v dobrém oddílu představuje pro mnohé nejen pět, osm či dvanáct let strávených mezi skvělou partou kamarádů, ale celoživotní nasměrování vycházející z pevného a dobře reflektovaného hodnotového základu i řady dovedností a znalostí velmi cenných pro orientaci v současném složitém světě. Jednou z nejdůležitějších zkušeností, které se mladí lidé v těchto sdruženích učí, je zážitek toho, že ty nejceněnější skutečnosti v lidském životě se nedají zaplatit – a že „zadarmo“ vůbec neznamená „bezcné“.

Zde je třeba doplnit, že organizací, které se prvořadě zabývají výchovou a vzděláváním dětí a mládeže a současně mají větší než zcela místní dosah, je u nás kolem 650. Jejich reprezentativní platformou, sdružující stovku těch nejzásadnějších, je Česká rada dětí a mládeže.¹

Co vše dobrovolná práce s dětmi a mládeží společnosti přináší?

1. Pokud bychom začali materiálně, poskytují organizace dětí a mládeže rodičům „hlídání“ jejich potomků ve volném čase, a to navíc v bezpečném prostředí dobré „party“ vrstevníků. To je však jen „vulgární“ základ. Aktivita během tohoto času mají totiž výrazný výchovný a vzdělávací potenciál.
2. Toto „neformální vzdělávání“, doplňující formální školní vzdělávání, je dobrovolné, záměrné, logicky strukturované, umožňuje učení se praktickou činností v prostředí vrstevníků za podpory dospělých. Děti a mladí lidé si při něm vyzkouší praktickou aplikaci poznatků naučených ve škole. Učí se ze zkušenosti, mohou dělat chyby, aniž by se báli postihu, protože i to je důležitou součástí učení. Mladí lidé získávají cenné „měkké kompetence“, tolik potřebné v dnešním světě, týkající se zejména tvořivosti, týmové spolupráce, řešení problémů, jazykových dovedností, multikulturního povědomí, empatie a smyslu pro vlastní iniciativu a zodpovědnost. Nezřídka pro ně mimoškolní činnost vyústí k nasměrování budoucího profesního rozvoje.

¹ www.crdm.cz

3. Mimoškolní aktivity v organizacích dětí a mládeže nabízejí alternativu pasivnímu a konzumnímu způsobu života, udržují zdravý životní styl prostřednictvím pohybu a pobytu na čerstvém vzduchu – ať již na víkendových akcích či letních (a mnohdy i zimních) táborech a dalších aktivitách v přírodě.
4. Prostředí organizací dětí a mládeže přispívá k vytváření sociálních vazeb, socializaci jedince do společnosti.
5. Kromě „měkkých kompetencí“ získávají mladí lidé i kompetence odborné, a pokud vytrvají déle i jako dobrovolníci, mohou je rozvinout do takové úrovně, že získají kvalifikace srovnatelné s výsledky formálního středoškolského či vysokoškolského vzdělávání. Přinášejí tedy přidanou hodnotu pro zaměstnavatele.²
6. Tyto aktivity přispívají k prevenci kriminality, představují výraznou protialkoholní a jinou primární protidrogovou prevenci, a tedy šetří prostředky, které by bylo nutné vynaložit na řešení zmíněných problémů.

Stát se prostřednictvím „Koncepce podpory mládeže na období 2014 – 2020“, schválené usnesením vlády ČR č. 342/2014 (dále jen „Koncepce 2020“), zavázal „přispět ke zvyšování kvality života mladých lidí, zejména prostřednictvím rozvoje jejich osobnosti tak, aby dokázali své potřeby přizpůsobovat neustále se měnícímu demokratickému prostředí a využívat svůj tvůrčí a inovativní potenciál v praxi i v aktivní participaci ve společnostech“. Uvedená koncepce úzce navazuje na Evropskou strategii pro mládež pro období 2010 – 2018, jejímž cílem je investovat do mladých lidí a posilovat jejich úlohu, a to vytvářením dalších příležitostí pro mladé v oblasti vzdělávání a pracovního uplatnění, zlepšením přístupu a zajištěním plné účasti všech mladých lidí ve společnosti a posílením vzájemné solidarity mezi společnostmi a mladými lidmi. Hlavním koordinátorem realizace Koncepce 2020 je Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy, na její realizaci se dále podílí Komora mládeže a 12 mezirezortních pracovních skupin. Samotná Koncepce 2020 má definováno 13 strategických cílů, mezi něž patří např. usnadňování rovného přístupu dětí a mládeže k právům a k informacím, rozšiřování nabídky volnočasových aktivit, zlepšování podmínek pro zaměstnanost mládeže, zapojení mládeže do rozhodovacích procesů, vytváření příznivých podmínek pro dobrovolnictví mladých lidí atd. (více viz www.msmt.cz/mladez/narodni-strategie-pro-mladez.)

Konkretizací této koncepce a jejích strategických cílů jsou Programy vyhlašované odborem pro mládež MŠMT pro práci s dětmi a mládeží (dále jen „D + M“). Jejich struktura se sice každoročně mírně mění, ale v zásadě jde o stále stejné podporované oblasti. Např. v letech 2016 a 2017 šlo o následující programy:

1. Program č. 1 – pro NNO uznané MŠMT pro práci s D + M (roční finanční alokace cca 126 mil. Kč)
2. Program č. 2 – pro střešní organizace (finanční alokace 18 – 19 mil. Kč)
3. Program č. 3 – pro NNO s pobočnými spolky (finanční alokace 2016: 18 mil, v roce 2017: 11 mil.)
4. Program č. 4 – pro NNO bez pobočných spolků (finanční alokace 11 mil.)
5. Program „Investiční rozvoj materiálně – technické základny mimoškolních aktivit D + M“ (finanční alokace okolo 25 mil. ročně). Tento program v r. 2017 nebyl realizován, zatímco v předcházejících letech vesměs ano. Z jeho názvu je patrné, že jde o program, v jehož rámci jsou poskytovány investiční dotace pro NNO.

Do všech těchto i dalších programů podávají NNO každoročně své projekty zaměřené na podporu a rozvoj své vlastní činnosti a další aktivity určené široké veřejnosti. MŠMT tyto projekty posuzuje a podle jejich kvality je finančně podporuje (viz další kapitoly analýzy).

Na organizace dětí a mládeže však nelze v žádném případě nazírat jako na prosté příjemce veřejných prostředků. Tyto NNO generují značné hodnoty prostřednictvím dobrovolné práce. V důsledku existence dobrovolné práce dochází ke značným úsporám na straně zákonných zástupců dětí a ke zvýšení jejich kupní síly, což druhotně kladně posiluje rozvoj ekonomiky. Dobrovolná práce vedoucích současně šetří také prostředky veřejných rozpočtů. Ačkoliv dobrovolníci vytvářejí značné hodnoty, vzdávají se své mzdy, tzn. na tuto „mzdu“ nejsou obecně žádány žádné prostředky z veřejných rozpočtů.

Výpočty jasně dokládají (viz dále), že relace mezi vstupy (podpora z veřejných rozpočtů) a výstupy (dobrovolná práce oceněná průměrnou mzdou) jsou několikanásobně vyšší, než je tomu v komerčním sektoru. Tato efektivnost je rok od roku vyšší, neboť veřejná podpora se prakticky nemění a průměrná mzda roste.

² O tom více Klíčová aktivita 6 – Uznávání neformálního vzdělávání v projektu Klíče pro život (www.kliceprozivot.cz)

Finanční objem dobrovolné práce vytvořený jen v rámci organizací ČRDM se v letech 2004 – 2007 pohyboval kolem dvojnásobku přijaté podpory pro veškeré NNO pracující s dětmi a mládeží. V letech 2014 – 2017 už se pohybuje objem této práce okolo čtyřnásobku (!) přijaté podpory (viz např. kapitola „Rentabilita dobrovolnické práce“). Tento trend pokračuje dále, neboť podpora NNO z veřejných rozpočtů v nominálním vyjádření se prakticky nemění, zatímco mzda ve vzdělávání neustále roste. (Poznámka: ve Studii byla pro ocenění dobrovolné práce využita průměrná mzda ve vzdělávání, v rámci projektu SAFE je ocenění zpřesněno dle kategorií vykonávané práce.)

Znamená to, že ve všech zkoumaných obdobích oddíloví vedoucí a ostatní dospělí dobrovolníci jen v členských organizacích ČRDM trvale vytvářejí několikanásobně vyšší hodnotu, než všechny dětské a mládežnické NNO v ČR spotřebují na veškerou svoji činnost.

PODPORA VOLNOČASOVÝCH AKTIVIT S DĚTI A MLÁDEŽÍ Z VEŘEJNÝCH ROZPOČTŮ

Podporu členských organizací ČRD M je třeba chápat v kontextu celkové podpory volnočasových aktivit dětí a mládeže v rámci nestátních neziskových organizací. Centrum pro výzkum neziskového sektoru v Brně sestavuje na základě zadání od Rady vlády pro NNO každoročně materiál „Rozbor financování nestátních neziskových organizací z veřejných rozpočtů“ (dále „Rozbor NNO“). Je nutno zdůraznit, že do tohoto průzkumu nejsou zahrnovány veškeré tzv. neziskové organizace, ale jen ty, jež Rada vlády pro NNO tímto termínem označuje, tj. spolky a jejich organizační jednotky, obecně prospěšné společnosti, nadace a nadační fondy. Hlavním nedostatkem tohoto informačního zdroje je zejména relativní neaktuálnost informací – materiál, jakkoliv užitečný, bývá vzat na vědomí vládou vždy až zkraye přespříštího roku, tj. část údajů pro rok 2017 musela být pro účely této studie dopočítána

Pro přesnost je třeba poznamenat, že Rozbor NNO 2016 byl schválen ještě s větším zpožděním – stalo se tak až na jednání vlády dne 15. 8. 2018 (usnesení č. 532). V lednu 2018 zazněl totiž z úst předsedy Vlády ČR požadavek na detailnější dopracování některých pasáží. Díky ochotě pracovníků Centra pro výzkum neziskového sektoru se nám však podařilo získat pracovní verzi materiálu Rozbor NNO 2016 v předstihu a díky tomu mohly být údaje zapracovány do této analýzy.

Výchozí tabulka ukazuje celkový vývoj objemu dotací pro NNO z veřejných rozpočtů. Tyto dotace samozřejmě zahrnují i vlastní financování výdajů na D + M (podrobněji rozvedeno v následující tabulce). Jedná se o nastínění rozpočtového financování v nominálním vyjádření, tedy bez ohledu na pokles kupní síly měny.

Tabulka 1: Vývoj podpory pro NNO z veřejných rozpočtů celkem (v mil. Kč, běžné ceny)

Dotace pro NNO celkem	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Státní rozpočet celkem, z toho	6 311	5 701	5 767	5 740	6 680	7 011	9 322	9 765	10 873	15 287
<i>MŠMT</i>	1 469	1 307	1 855	2 120	3 025	3 379	4 863	4 698	5 165	7 838
<i>z toho ostatní ministerstva</i>	4 842	4 394	3 912	3 620	3 655	3 632	4 459	5 067	5 708	7 449
kraje vč. Prahy	1 483	1 578	1 418	1 612	1 523	1 685	1 864	2 298	2 847	2 527
obce	3 731	2 672	2 579	2 727	2 889	3 263	3 338	3 685	3 949	3 701
státní fondy	179	225	574	782	678	775	842	737	221	743
Veřejné rozpočty celkem	11 704	10 176	10 338	10 861	11 770	12 734	15 366	16 485	17 890	22 258

Následující tabulka ukazuje vývoj vlastního financování výdajů na D + M z veřejných rozpočtů, v dolní části pak v poměru k celkovému objemu dotací pro NNO. Jedná se o nastínění rozpočtového financování opět v nominálním vyjádření:

Tabulka 2a: Podpora volnočasových aktivit dětí a mládeže v rámci veřejných rozpočtů (tis. Kč, běžné ceny)

	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	Var. koef.
Státní rozpočet – nominálně	208 540	195 141	186 499	188 532	182 949	174 413	171 541	187 454	190 536	187 396	5,2%
z toho MŠMT	208 540	183 343	186 499	188 532	182 949	174 413	171 541	187 454	190 536	187 396	5,1%
z toho ost. ministerstva		11 798									
kraje	40 498	41 766	35 419	31 582	36 310	37 942	33 954	34 543	34 543	32 779	8,6%
obce ³	87 540	95 862	82 174	96 181	95 195	109 963	106 898	129 672	129 672	131 450	16,3%
Veřejné rozpočty celkem	336 578	332 769	304 092	316 295	314 454	322 318	313 203	312 393	354 751	351 625	5,3%
% z rozpočtu MŠMT	14,2%	14,0%	10,1%	8,9%	6,0%	5,2%	3,5%	3,5%	3,7%	2,4%	
% z veřejných rozpočtů	2,9%	3,3%	2,9%	2,9%	2,7%	2,5%	2,0%	2,0%	2,0%	1,6%	

Vývoj výdajů na D + M v nominálním vyjádření musíme zkoumat jak samostatně, tak v relaci k celkovému objemu dotací pro NNO. Situace ve financování výdajů na D + M se nám na první pohled může jevit jako dosti stabilizovaná, neboť podpora aktivit D + M z veřejných rozpočtů vykazuje v rámci zkoumaných let hodnotu variačního koeficientu pouze ve výši 5% (variační koeficient je podíl směrodatné odchylky a průměru, tedy směrodatná odchylka činí pouze 5% ze střední hodnoty). Stejně tak se v uvedeném období prakticky nemění podíl financování výdajů na D + M z veřejných rozpočtů na celkovém objemu dotací pro NNO a pohybuje se až na výjimky mezi 2,0% a 3,0%. Co je však na první pohled evidentní, je nezadržitelný absolutní pokles **státního financování** výdajů na D + M, který vykazuje v rozmezí zkoumaných let souvislý sestupný trend od 14% do 2% (!). Výše financování v posledním roce 2017 je o 20 milionů, resp. o 10,0% nižší než hodnota z roku 2008, znovu opakujeme, že jde o pokles v nominálním vyjádření! V relativním poměru k celkovému objemu dotací to znamená, že zatímco v prvních dvou letech činila podpora MŠMT pro D + M až 14% z celkového objemu dotací pro NNO, v posledních čtyřech letech je to v průměru již jen málo přes 3%. Celkově jde o zjevné pokračování vývoje v předcházejících letech (blíže viz Studie). Tento výrazný pokles státního financování je naštěstí kompenzován vzrůstem financování **z obecních rozpočtů**. Je třeba si ale uvědomit, že obecní rozpočty zahrnují velmi různorodou skupinu, od miliardových rozpočtů statutárních měst až po rozpočty malých obcí v objemu do jednoho milionu. Ale i tyto menší rozpočty musí pokrýt širokou škálu místních potřeb, které se mohou v jednotlivých letech výrazně lišit, takže celkově je třeba nazírat na obecní rozpočty jako na nestabilní a relativně nespolehlivý zdroj. Hodnota variačního koeficientu ve výši 16,3% je výmluvným vyjádřením nestability obecních rozpočtů. Oproti tomu financování **z krajských rozpočtů** vykazuje celkově jen mírný absolutní pokles (var. koef. 8,6%). Tyto krajské rozpočty však i nadále tvoří pouze okrajový zdroj financování výdajů na D + M (celkově 11,0% z celkového rozpočtového financování – blíže viz tab. č. 3).

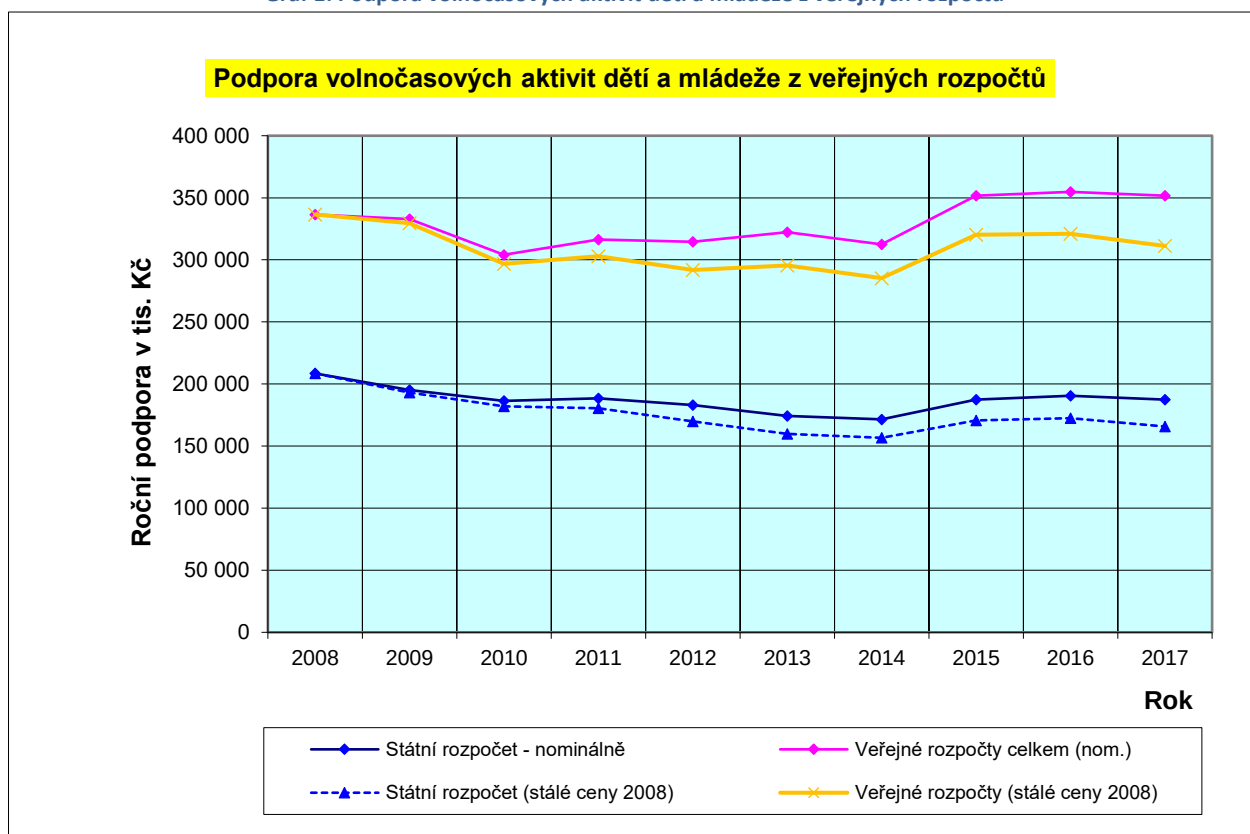
Vezmeme-li navíc v úvahu inflaci, pak bohužel musíme konstatovat, že soustavně **klesá reálná podpora nejen ze strany MŠMT, ale i pohledu všech veřejných rozpočtů!** Konkrétně v rozmezí uvedených let poklesla reálná podpora ze strany MŠMT o 43 mil., tedy o 20,5% a celková reálná podpora z veřejných rozpočtů o 25,4 mil, tedy o 7,5%. Tento nepříznivý vývoj je zobrazen v následující tabulce:

Tabulka 2b: Podpora volnočasových aktivit dětí a mládeže v rámci veřejných rozpočtů (tis. Kč, stálé ceny)

(Vyloučení vlivu inflace)	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	Var. koef.
Státní rozpočet	208 540	193 209	181 950	180 586	169 689	159 865	156 658	170 723	172 431	165 837	9,6%
<i>Bazické indexy (2008)</i>	1,000	0,926	0,872	0,866	0,815	0,767	0,751	0,819	0,827	0,795	
Veřejné rozpočty celkem	336 578	329 474	296 675	302 965	291 972	295 434	285 291	320 281	321 042	311 173	5,3%
<i>Bazické indexy (2008)</i>	1,000	0,979	0,881	0,900	0,867	0,878	0,848	0,952	0,954	0,925	

Výsledky uvedeného rozboru k tabulkám 2a a 2b jsou shrnuty do následujícího grafu:

Graf 1: Podpora volnočasových aktivit dětí a mládeže z veřejných rozpočtů

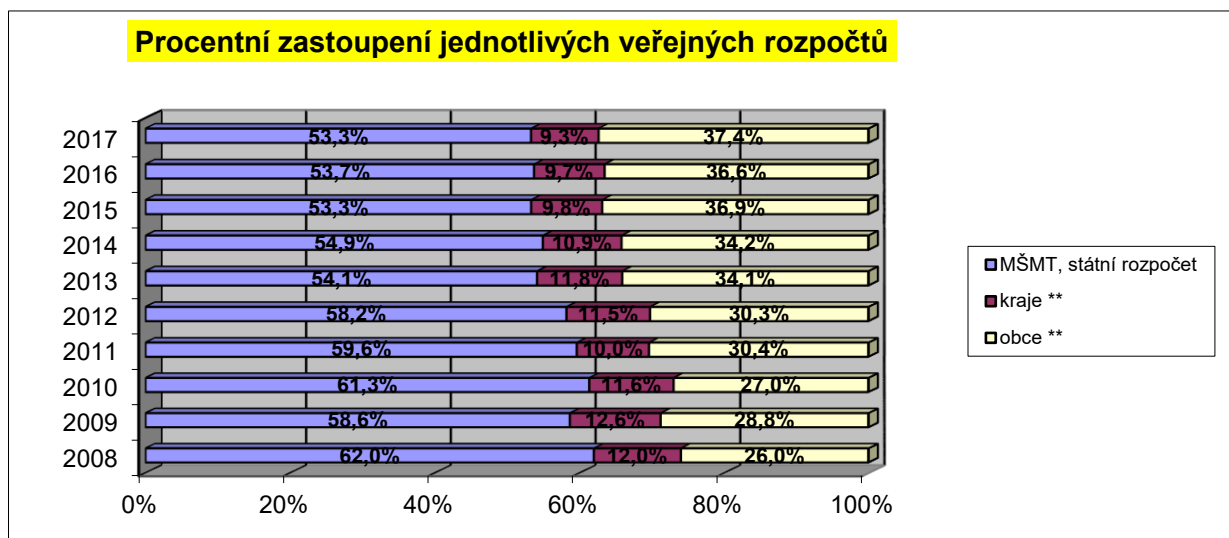

Pokud se dále zaměříme na vývoj procentního zastoupení jednotlivých veřejných rozpočtů, tak je zřejmé, že v rozmezí zkoumaných let se podílelo MŠMT a ostatní ministerstva na financování D + M necelými 57%, ovšem jeho podíl každoročně klesá. Jak již bylo uvedeno výše, klesající podíl MŠMT je kompenzován vzrůstajícím podílem obcí, který v uvedeném rozmezí let činí v průměru již velmi významných 32,2%. Obecní rozpočty jsou tedy – s výše uvedenými výhradami – nezastupitelným zdrojem financování výdajů na D + M, s nímž do budoucna musíme počítat. Jedině podíl krajů lze hodnotit jako celkem stabilní, ovšem jde o okrajový zdroj financování ve výši 10,9%. Tyto skutečnosti jsou patrné z dále uvedené tabulky a dvou grafů:

Tabulka 3: podpora volnočasových aktivit dětí a mládeže - v % z celkové podpory

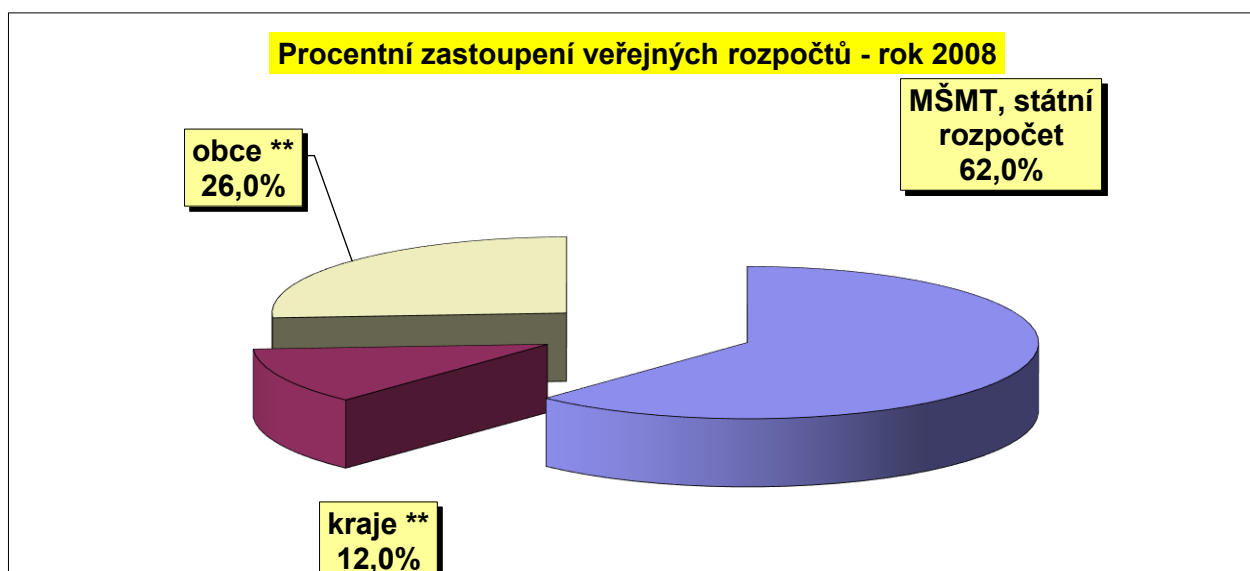
	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	Celkem
MŠMT, státní rozpočet	62,0%	58,6%	61,3%	59,6%	58,2%	54,1%	54,9%	53,3%	53,7%	53,3%	56,9%
kraje **	12,0%	12,6%	11,6%	10,0%	11,5%	11,8%	10,8%	9,8%	9,7%	9,3%	10,9%
obce **	26,0%	28,8%	27,0%	30,4%	30,3%	34,1%	34,2%	36,9%	36,6%	37,4%	32,2%
Veřejné rozpočty celkem	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

Graf 2: Procentní zastoupení jednotlivých veřejných rozpočtů

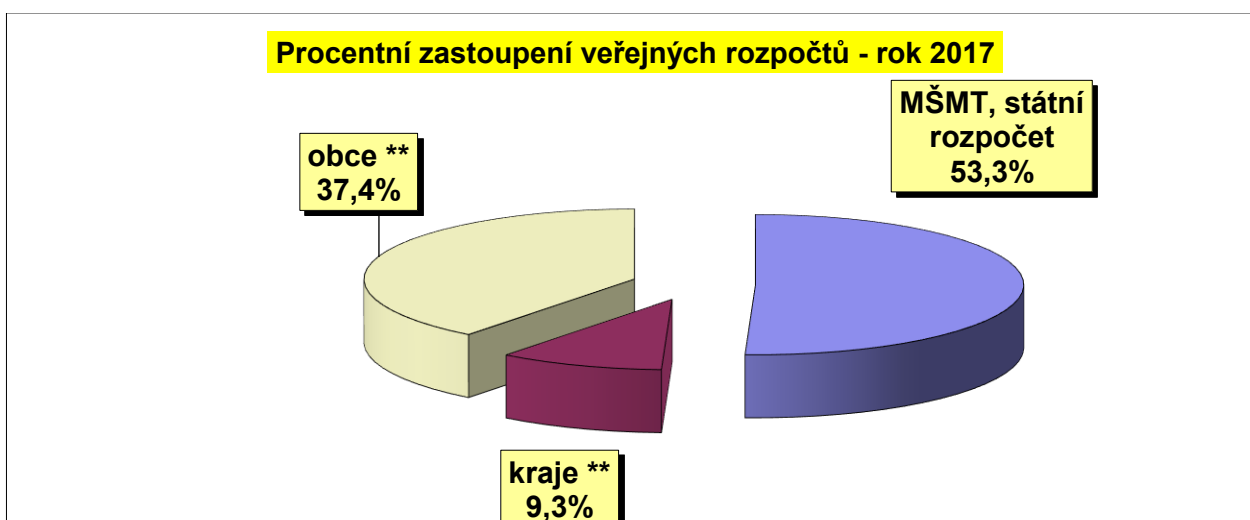

Nejvýraznější změna podílů financování je pak patrná mezi roky 2008 a 2017:

Graf 3: Procentní zastoupení veřejných rozpočtů - rok 2008

Graf 4: Procentní zastoupení veřejných rozpočtů - rok 2017

Z důvodů terminologické přesnosti je třeba v souvislosti s financováním z veřejných rozpočtů zmínit jak státní fondy, tak Strukturální fondy EU. Z porovnání tabulek č. 1 a 2a je patrné, že státní fondy se na financování výdajů na D + M nepodílejí vůbec. Pokud jde o Strukturální fondy, tak situace v minulém programovém období 2007 – 2013 je zásadně odlišná od situace v současném programovém období 2014 – 2020. V minulém období MŠMT přímo spravovalo mj. Operační program Vzdělávání pro konkurenceschopnost (jen v roce 2014 z něj bylo čerpáno po přepočtu 10,6 miliardy korun), kde bylo vyhlášeno několik výzev, které měly vztah k organizacím D + M, a v některých případech se tyto organizace staly i příjemci finančních prostředků. Rozhodně však nešlo o **financování běžných, resp. pravidelných volnočasových aktivit D + M**, které jsou předmětem této analýzy. To je důvod, proč tento finanční zdroj nikde dále neuvažujeme. Na okraj poznamenáváme, že v tomto období bylo celkem 19 operačních programů a zhruba jedna miliarda eur zůstala v ČR nedočerpána.

Současné programové období 2014 – 2020 (s finanční alokací 28,83 mld. EUR pro veškeré Strukturální a investiční fondy) je pro organizace D + M ještě o něco příznivější. V rámci deseti národních operačních programů řídí MŠMT „OP Výzkum, vývoj a vzdělávání“, který má 4 prioritní osy (posilování kapacit pro kvalitní výzkum; rozvoj vysokých škol a lidských zdrojů pro výzkum a vývoj; rovný přístup ke kvalitnímu předškolnímu, primárnímu a sekundárnímu vzdělávání; technická pomoc). PO3 je zaměřena na regionální školství, ale umožňuje zapojit i NNO a jejich cílové skupiny. Hlavně se jedná o dobrovolné pracovníky s dětmi a mládeží, či o tvorbu a pilotáže vzdělávacích programů.

Dosud jsme zkoumali pouze vývoj výdajů na D + M s ohledem na celkový vývoj dotací pro NNO. Tento pohled je nezbytné doplnit pohledem makroekonomickým, tj. srovnáním vývoje podpory pro D + M s vývojem makroekonomických veličin (HDP, průměrná mzda, výdaje státního rozpočtu celkem, skupiny výdajů SR atd.):

Tabulka 4: vývoj vybraných makroekonomických veličin

	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Kumulativní míra inflace (bazický index 2007)	1,000	1,010	1,025	1,044	1,077	1,091	1,095	1,098	1,105	1,130
Průměrná mzda - oblast vzdělávání (Kč / měs)	22 119	23 429	23 033	23 775	24 403	24 853	25 291	25 728	26 711	28 369
HDP (důchodová metoda, mld Kč)	4 015,35	921,83 ³	3 953,65	4 022,41	4 047,68	4 086,26	4 313,79	4 595,78	4 767,99	5 045,19
Výdaje SR celkem (mld Kč)	1 083,94	1 167,01	1 156,79	1 155,53	1 152,39	1 173,13	1 211,61	1 297,32	1 219,84	1 309,30
Tělovýchova a zájmová činnost (mil. Kč)	4 333,00	3 466,00	2 729,52	2 984,16	3 636,16	3 819,92	3 823,00	3 340,00	4 131,00	4 223,82
Bazické indexy:	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Průměrná mzda ve vzdělávání	1,000	1,059	1,041	1,075	1,103	1,124	1,143	1,163	1,208	1,283
HDP	1,000	0,977	0,985	1,002	1,008	1,018	1,074	1,145	1,187	1,256
Výdaje SR celkem	1,000	1,077	1,067	1,066	1,063	1,082	1,118	1,197	1,125	1,208
Tělovýchova a zájmová činnost	1,000	0,800	0,630	0,689	0,839	0,882	0,882	0,771	0,953	0,975

Průměrná mzda vykazuje ze všech veličin nejprudší vývoj, neboť je též ovlivněna různými politickými tlaky a přímo nevyovídá o vývoji ekonomiky. Z toho důvodu jí můžeme z dalších úvah vyloučit s cílem provést srovnání vývoje v konzervativnějším duchu.

Činnost ČRD M ve vzdělávání a jejích členských organizací a dále i obdobných organizací D + M stojících mimo ČRD M je hrazena v rámci státního rozpočtu (v odvětvovém i funkčním členění SR) ve výdajové skupině 3 – služby pro obyvatelstvo. Zde se vyskytuje podskupina, přesněji oddíl „tělovýchova a zájmová činnost“ zahrnující pododdíly 341 – tělovýchova a 342 – zájmová činnost a rekreace. Výše výdajů v této podskupině značně kolísá (ve zkoumaném období od 2,730 mil. v roce 2010 do 4,333 mil. v roce 2008). Dominantní položkou v uvedené podskupině je právě podpora tělovýchovy, z oblasti podpory D + M sem patří i výstavba různých hřišť, zábavních parků, klubových zařízení dospělých apod., financování příspěvkově hrazených domů mládeže, tedy řada poměrně nesourodých položek. Tedy ani tuto veličinu nebudeme pro další porovnání uvažovat.

Z výše uvedeného vyplývá, že jako dostatečně průkazné autor považuje pro zkoumání makroekonomických relací vzít v úvahu dvě veličiny, a to:

- vývoj hrubého domácího produktu

- vývoj výdajů státního rozpočtu celkem.

Přitom HDP je, přes různé výhrady, relevantnějším ukazatelem růstu ekonomiky ve srovnání s výdaji SR celkem. Výdaje SR totiž mohou být aktuálními politickými tlaky, což dokládá např. změna jejich vývojového trendu v letech 2009 a 2016.

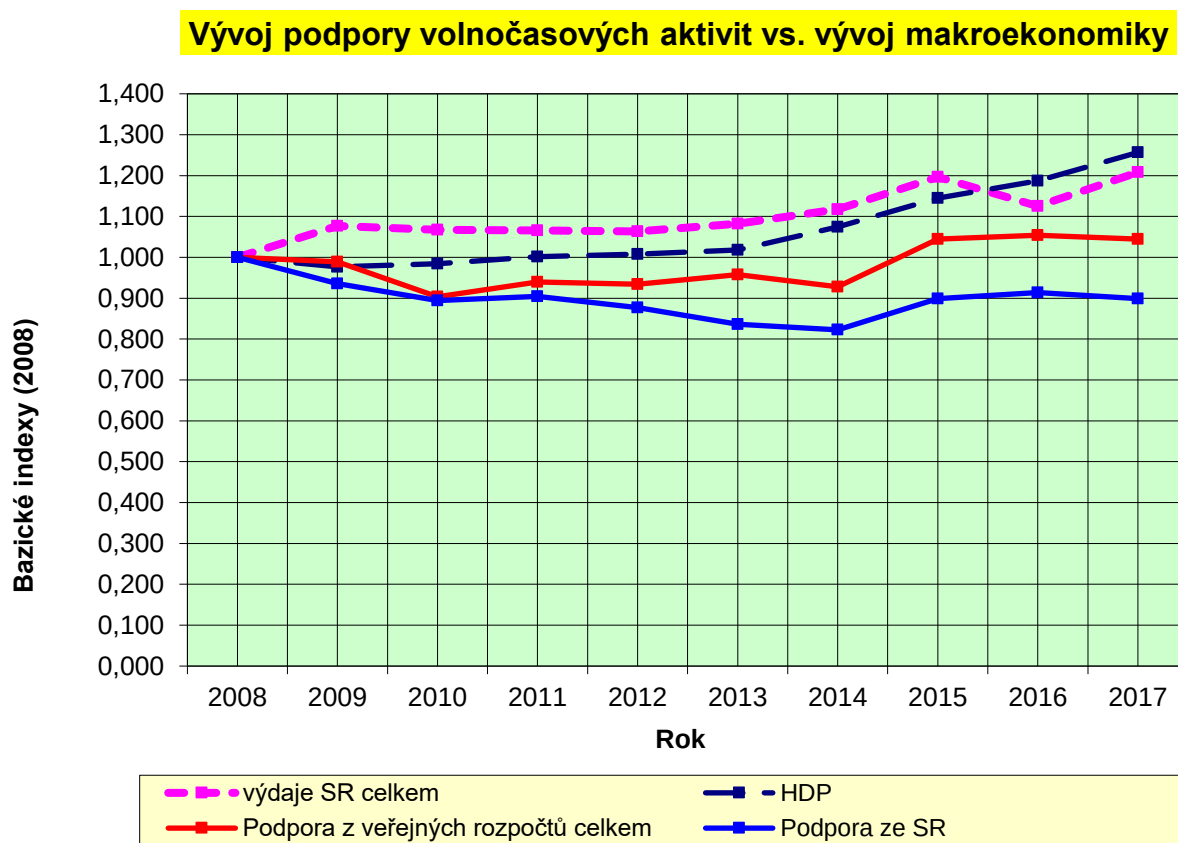
Samotná podpora volnočasových aktivit dětí a mládeže z veřejných rozpočtů měřená bazickými indexy se v návaznosti na tab. č. 2a vyvíjela takto:

Tabulka 5: Vývoj podpory volnočasových aktivit D + M z veřejných rozpočtů

	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Podpora ze SR	1,000	0,936	0,894	0,904	0,877	0,836	0,823	0,899	0,914	0,899
Podpora z veřejných rozpočtů celkem	1,000	0,989	0,903	0,940	0,934	0,958	0,928	1,045	1,054	1,045

Porovnání vývoje makroekonomiky a veřejné podpory D + M je shrnuto v následujícím grafu:

Graf 5: Vývoj podpory volnočasových aktivit vs. vývoj makroekonomiky

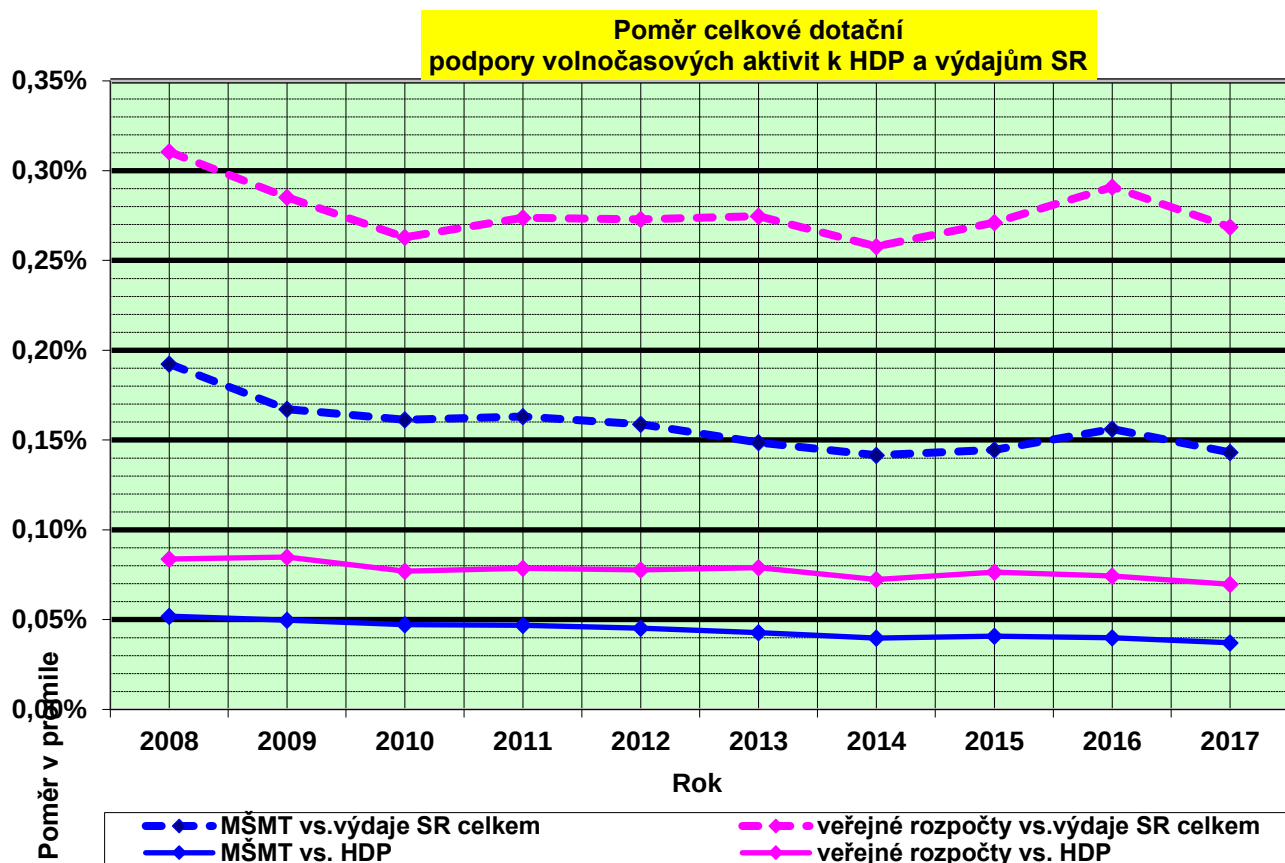
Není třeba zvláště zdůrazňovat, do jaké míry zaostává tempo růstu podpory D + M za tempem růstu ekonomiky. Dramatické je přitom zvláště zaostávání růstu podpory z MŠMT, resp. ze státního rozpočtu. Jiným, ještě názornějším vyjádřením této skutečnosti je relativní porovnání vývoje výdajů na D + M (tab. č. 2a) s vývojem vybraných makroekonomických veličin (tab. č. 4) formou podílu na těchto veličinách. Podíly jsou vyjádřeny v promile:

Tabulka 6: Poměry výdajů na volný čas D + M z veřejných rozpočtů

a) k výdajům státního rozpočtu:	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
MŠMT vs. výdaje SR celkem	0,1924%	0,1672%	0,1612%	0,1632%	0,1588%	0,1487%	0,1416%	0,1445%	0,1562%	0,1431%
veřejné rozpočty vs. výdaje SR celkem	0,3105%	0,2851%	0,2629%	0,2737%	0,2729%	0,2748%	0,2578%	0,2711%	0,2908%	0,2686%
b) k HDP:										
MŠMT vs. HDP	0,0519%	0,0498%	0,0472%	0,0469%	0,0452%	0,0427%	0,0398%	0,0408%	0,0400%	0,0371%
veřejné rozpočty vs. HDP	0,0838%	0,0849%	0,0769%	0,0786%	0,0777%	0,0789%	0,0724%	0,0765%	0,0744%	0,0697%

Následující grafické vyjádření zobrazuje opět trochu jiný pohled na již několikrát zmiňovaný absolutní pokles výdajů z veřejných rozpočtů na D + M, a to zejména výdajů z MŠMT. Vzhledem k tomu, že HDP roste pomaleji a rovnoměrněji než výdaje SR celkem, tak je pochopitelné, že poměr podpory výdajů na D + M k výdajům SR (horní dvě křivky) vykazuje poněkud strmější a rozkolísanější pokles než poměr výdajů na D + M ve vztahu k HDP (dolní dvě křivky). Druhý z uvedených poměrů vykazuje sice mírnější, ale též nezadržitelný pokles. Není bez zajímavosti, že samotný trend tohoto poklesu se téměř neliší u podpory z MŠMT a u podpory z veřejných rozpočtů celkem:

Graf 6: Poměr celkové dotační podpory volnočasových aktivit k HPD a výdajům SR

VÝVOJ VEŘEJNÉ PODPORY U ORGANIZACÍ – ČLENŮ ČRDM NA ZÁKLADĚ INTERNÍHO PRŮZKUMU

V roce 2010 proběhl v rámci členů ČRDM interní dotazníkový průzkum za období 2004 – 2009 (dále jen „interní průzkum“). Pečlivě připravený dotazník byl prostřednictvím vrcholového orgánu ČRDM přes ústředí jednotlivých členských organizací distribuován až k základním jednotkám organizací. Jeho otázky se týkaly zejména následujících oblastí, resp. přímo ukazatelů:

- jak se v letech 2004 – 2009 vyvíjela podpora členských sdružení ze strany MŠMT, krajů, obcí a ostatních veřejných zdrojů (EU fondy, grantové agentury, nadační subjekty)
- věková struktura členů základních jednotek
- průměrný počet aktivních dospělých (nad 18 let) v základních jednotkách
- kolik hodin týdně věnuje každý z aktivních dospělých na běžnou činnost
- kolik tzv. víkendovek se za rok pořádá, kolik hodin zaberou
- kolik aktivních dospělých a dětí na víkendovky jezdí.

Výstupem tohoto průzkumu byly hodnoty výše uvedených ukazatelů v období 2004 – 2009, s tím, že pro potřeby srovnatelnosti výsledků se Studií musely být hodnoty za rok 2010 dopočítávány (rok 2010 v dotaznících zahrnut nebyl). Relevantní odpovědi dorazily celkem od 11 členských organizací. Tím návratnost dotazníků pokryla celkově 30% – 40% základního souboru, tj. členské základny ČRDM (měřeno individuálními členy – fyzickými osobami). To je pro potřeby statistického zjišťování vzorek zcela postačující. Vzhledem k tomu, že v dalších letech srovnatelný průzkum neprobíhal, jsou jeho výstupy pro potřeby této analýzy stále nepostradatelné, zejména pokud jde o zjišťování informací o dotační podpoře členských organizací, věkové struktuře členské základny, počtu hodin dobrovolníků i cílové skupiny strávených při jednotlivých volnočasových aktivitách atd. Novější průzkum SAFE zjišťoval de facto precizně jen hodnotu dobrovolné práce na vzorku dobrovolníků z vybraných NNO a příslušný počet „odpracovaných“ hodin, zatímco ostatní ukazatele nikoliv (více o průzkumu SAFE v kapitolách č. 6 a 7.).

V této kapitole částečně využijeme – po nutných extrapolacích – pouze zjištěné výsledky ze zkoumání dotační podpory členů ČRDM za roky 2004 – 2009, tj. za časové období pokryté Studií. Ostatní poznatky jsou přiměřeně použity v kapitole „Přínos dobrovolné práce s D + M“ a v následujících kapitolách.

Podpora z veřejných rozpočtů v přepočtu na 1 člena ČRDM se v letech 2008 – 2017 v nominálním vyjádření vyvíjela takto:

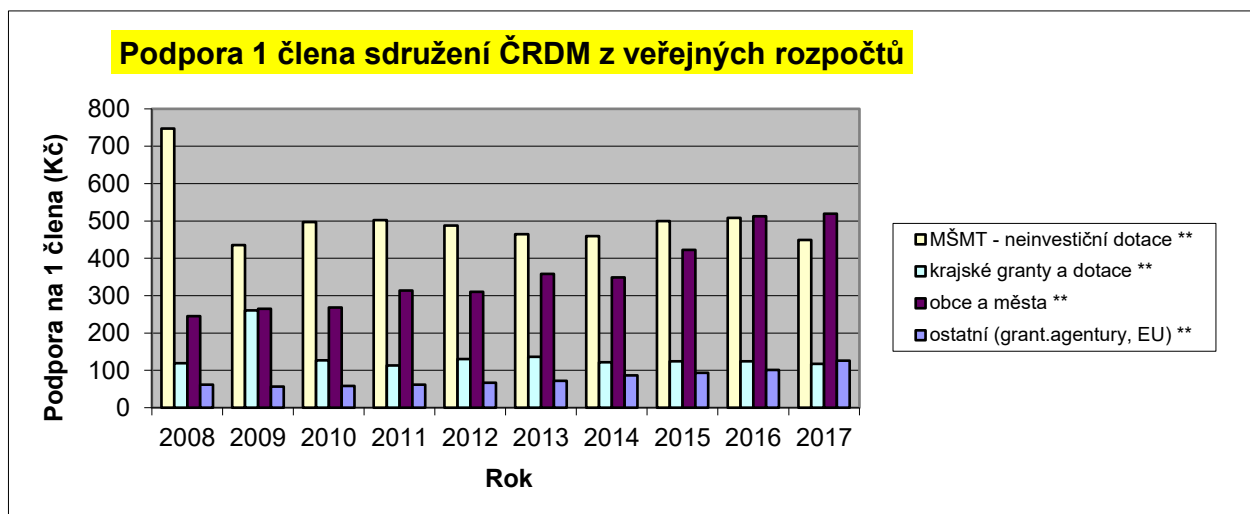
Tabulka 7: vývoj podpory z veřejných rozpočtů na 1 člena organizací ČRDM a rok – nominálně (v Kč)

Finanční zdroj	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	Var. koef
MŠMT - neinvestiční dotace	764,84	435,01	497,04	502,46	487,58	464,83	457,18	499,59	507,80	499,43	17%
krajské granty a dotace	119,17	260,08	126,94	113,19	130,13	135,98	121,69	123,80	123,80	117,48	32%
obce a města	245,46	265,01	267,78	313,42	310,21	358,34	348,35	422,56	512,59	519,62	28%
ostatní (grant.agentury, EU)	61,45	56,30	58,30	61,25	66,38	71,81	86,65	92,97	100,89	125,52	29%
Celkem	1 172,92	1 016,40	950,06	990,32	994,30	1 030,96	1 013,87	1 138,91	1 245,08	1 262,05	10%
Počet členů ČRDM	206 829	206 599	211 454	212 503	215 037	217 210	215 036	209 276	209 369	217 884	

Údaje o finanční podpoře individuálního člena ČRDM jsou nezbytné pro stanovení rentability dobrovolné práce v rámci ČRDM (viz dále tabulka č. 15 a příslušná kapitola). Na tomto místě si však dovoluujeme upozornit na omezenou přesnost údajů v tabulce. Pouze údaje z prvních dvou let, tj. 2008 a 2009 obsahují prvotní sumarizované údaje z dotazníků. Údaje za roky 2010

– 2014 jsou extrapolovány z předchozích let, kdy průzkum probíhal (tj. 2004 – 2009). U údajů posledních třech let, tj. 2015 – 2017 pak předpokládáme, že tempo růstu finanční podpory na 1 člena rostlo stejným tempem jako podpora D + M z veřejných rozpočtů celkem (viz tab. 2a):

Graf 7: Podpora 1 člena organizací ČRDM z veřejných rozpočtů

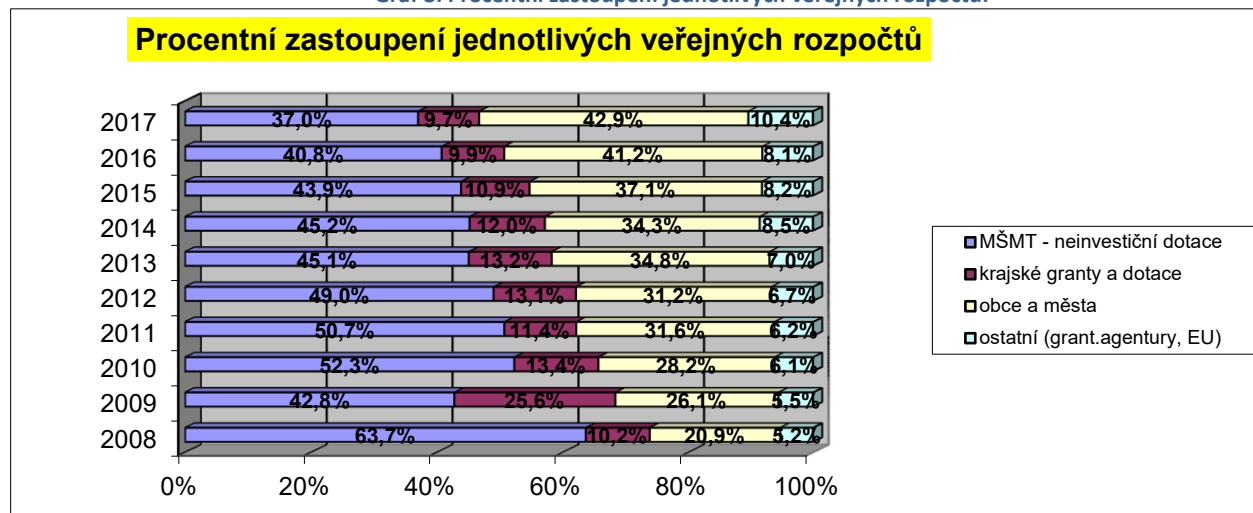

V procentním vyjádření se podpora z veřejných rozpočtů v přepočtu na 1 člena ČRDM vyvíjela takto:

Tabulka 8: vývoj podpory z veřejných rozpočtů na 1 člena organizací ČRDM v % z celkové podpory:

Finanční zdroj	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
MŠMT neinvestiční dotace	63,7%	42,8%	52,3%	50,7%	49,0%	45,1%	45,2%	43,9%	40,8%	39,6%
krajské granty a dotace	10,2%	25,6%	13,4%	11,4%	13,1%	13,2%	12,0%	10,9%	9,9%	9,3%
obce a města	20,9%	26,1%	28,2%	31,6%	31,2%	34,8%	34,3%	37,1%	41,2%	41,2%
ostatní (grant. agentury, EU)	5,2%	5,5%	6,1%	6,2%	6,7%	7,0%	8,5%	8,2%	8,1%	9,9%
Celkem	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

Graf 8: Procentní zastoupení jednotlivých veřejných rozpočtů:

Z tabulek č. 7 a 8 a navazujících grafů je patrné, že podpora ze strany MŠMT značně kolísá. Ve srovnání s celkovým financováním D + M z rozpočtu MŠMT (tab. č. 2a) pak podpora členů ČRDM dosahuje v úhrnu zhruba dvojnásobných hodnot variability – hodnota variačního koeficientu 18% pro podporu z MŠMT znamená, že průměrná odchylka činila téměř jednu pětinu od celkové výše podpory(!). V případě krajských rozpočtů činí tato průměrná odchylka dokonce skoro jednu třetinu od průměrné výše podpory (po vyloučení extrémní hodnoty z roku 2009 by variabilita vycházela však jen okolo 6%). nejen o málo stabilnější zdroj lze považovat městské a obecní rozpočty (var. koef. = 28%), Obdobnou variabilitu pak vykazují ostatní zdroje (29%), vzhledem k jejich doplňkovému charakteru však toto považujeme pouze za dokreslující informaci. Na uklidněnou je třeba závěrem poznamenat, že úhrnná variabilita podpory na 1 člena ČRDM ve výši 10% je pouze dvojnásobkem variability výdajů na D + M z veřejných rozpočtů (tab. č. 2a).

Z grafu č. 8 dále vyplývá, že soustavný pokles podílu státního financování je víceméně úspěšně kompenzován zvýšením podílu kraje a obcí. Můžeme to též považovat za důkaz aktivity a schopnosti členských organizací ČRDM, neboť náročnost sledování a vlastní administrace komunálních dotací je obecně vyšší, než je tomu v případě dotací státních.

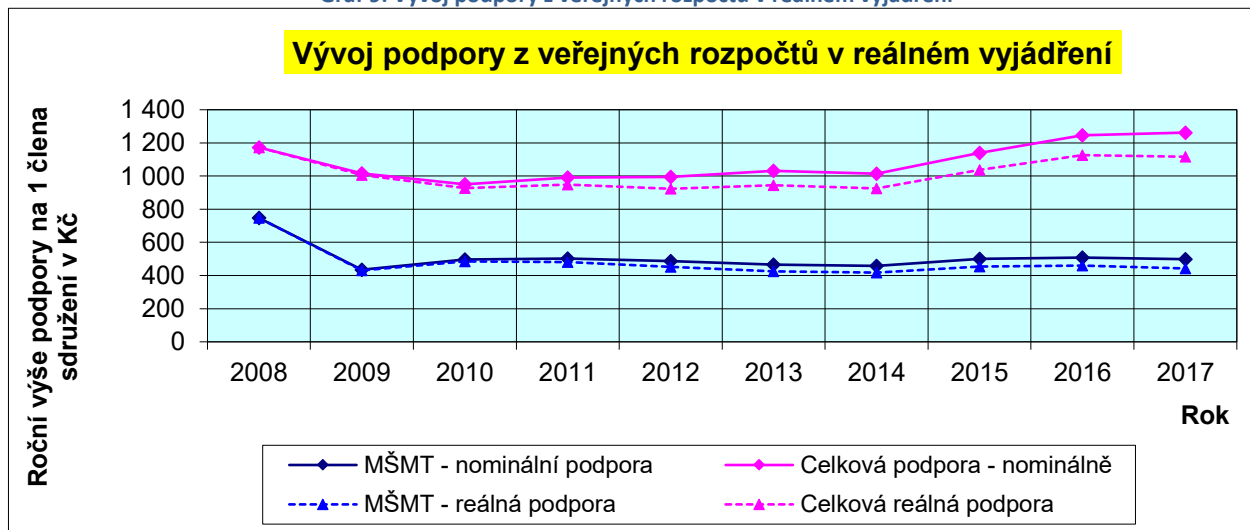
Též z hlediska absolutní výše podpory na člena je patrné, že úbytek zdrojů z MŠMT je víceméně kompenzován krajskými či obecními rozpočty. Konkrétně podpora se do r. 2014 drží prakticky na neměnné úrovni kolem 1.000 Kč na člena a rok a poté dokonce mírně roste, což nejspíše souvisí s přechodným celkovým zvýšením podpory ze strany MŠMT (tab. č. 2a). Pokud jde o tok 2009, tak skokové zvýšení krajské podpory v tomto roce dokládá pouze jednorázovou vyšší úspěšnost členů ČRDM při podávání žádostí o dotace a granty neboť vůbec nekoresponduje s vývojem celkové krajské podpory pro D + M dle tab. 2a).

Na první pohled bychom tedy mohli být se stavem financování členských organizací ČRDM spokojeni, avšak jen do té doby, než si uvědomíme, že jsme doposud hovořili o vývoji v **nominálním vyjádření**. Očistíme-li však tento vývoj o vliv inflace, následně zjistíme, že v reálném pojetí poklesla podpora MŠMT během deseti let o 350 Kč na člena a rok a celková podpora pak o 101 Kč:

Tabulka 9: vývoj podpory z veřejných rozpočtů na 1 člena organizací ČRDM a rok – očištěno o vliv inflace

Ukazatel	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
MŠMT - nominální podpora	746,84	435,01	497,04	502,46	487,58	464,83	457,18	499,59	507,80	499,43
Celková podpora - nominálně	1 172,92	1 016,40	950,06	990,32	994,30	1 030,96	1 013,87	1 138,91	1 245,08	1 262,05
Roční míra inflace (ČSÚ)	6,3%	1,0%	1,5%	1,9%	3,3%	1,4%	0,4%	0,3%	0,7%	2,5%
Kumulativní míra inflace	100,0%	101,0%	102,5%	104,4%	107,7%	109,1%	109,5%	109,8%	110,5%	113,0%
MŠMT - reálná podpora	746,84	430,70	484,92	481,28	452,72	426,06	417,51	455,00	459,55	441,97
Celková reálná podpora	1 172,92	1 006,34	926,89	948,58	923,21	944,97	925,91	1 037,26	1 126,76	1 116,85

Graf 9: Vývoj podpory z veřejných rozpočtů v reálném vyjádření

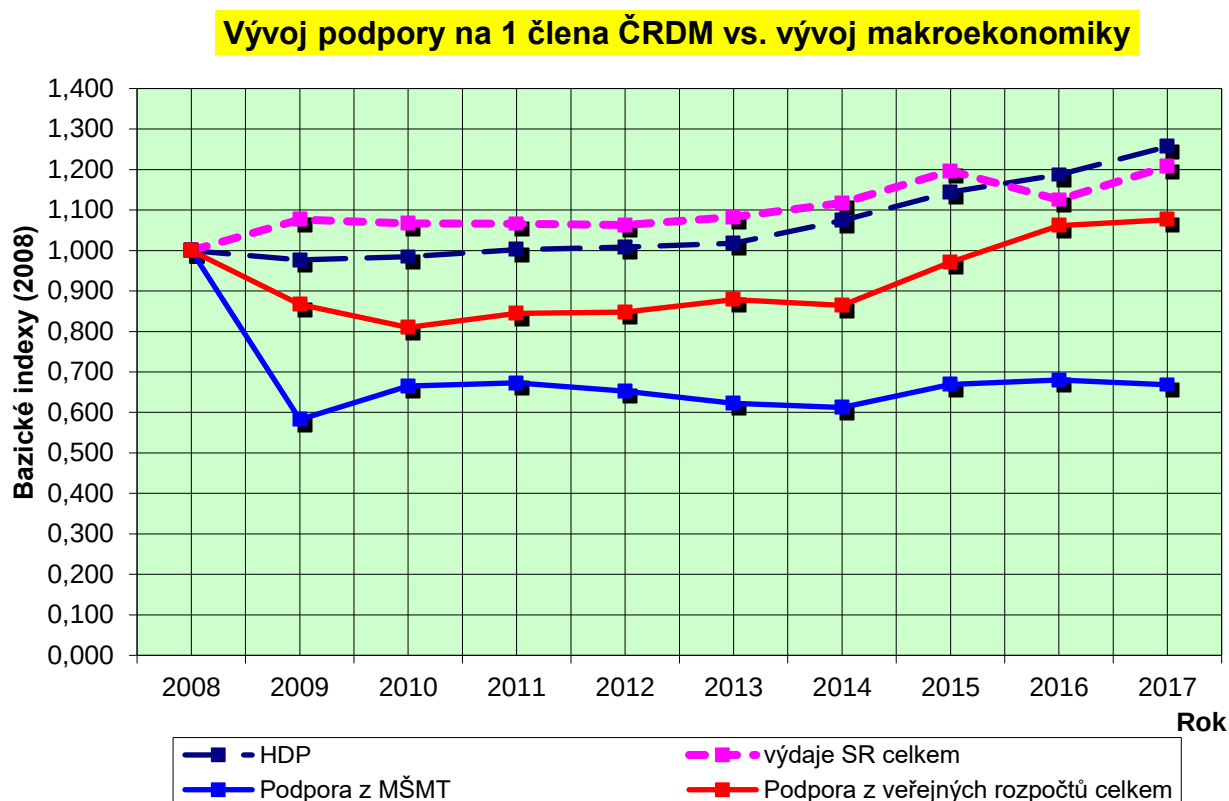

Nyní provedeme porovnání vývoje podpory na 1 člena ČRDM ve vztahu k vývoji makroekonomických veličin (HDP, výdaje SR), a to obdobně jako bylo uvedeno pro vývoj podpory D + M celkem v předchozí kapitole. Otázky výběru vhodných makroveličin nyní tedy již ponecháváme bez komentáře.

Tabulka 10: vývoj podpory na 1 člena ČRDM měřený bazickými indexy (rok 2008 = 100%)

Vývoj podpory na 1 člena ČRDM	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Podpora z MŠMT	1,000	0,582	0,666	0,673	0,653	0,622	0,612	0,669	0,680	0,669
Podpora z veř. rozpočtů celkem	1,000	0,867	0,810	0,844	0,848	0,879	0,864	0,971	1,062	1,076

Graf 10: Vývoj podpory na 1 člena vs. vývoj makroekonomiky

Celkové zaostávání růstu podpory organizací dětí a mládeže za růstem HDP a výdajů SR je na první pohled opět patrné. Přesněji řečeno, zatímco obě vybrané makroveličiny rostou, byť jen mírně, pak podpora výdajů na D + M z MŠMT klesá. Nejvýraznější přitom je každopádně prudký propad podpory z rozpočtu MŠMT v r. 2009. V následujících letech pak vývoj podpory z MŠMT rok od roku více zaostává nad vývojem podpory z veřejných rozpočtů celkem, konkrétně v posledním zkoumaném roce již o 40,6%. Odlišná je situace u vývoje podpory z veřejných rozpočtů celkem. Tempo růstu podpory v zásadě kopíruje tempo růstu HDP a v letech 2015 a 2016 jej dokonce krátkodobě převyšuje (!). Tento jednorázový výkyv je však spíše výsledkem restriktivních opatření v oblasti výdajů SR a nedokládá příliš zvýšení financování výdajů na D + M z veřejných rozpočtů.

Závěrem provedeme zhodnocení relativní výše podpory k SR a HDP. Vzhledem k tomu, že výsledkem interního průzkumu bylo stanovení „ministerské“ a celkové podpory na 1 člena, musíme nejprve provést zpětnou projekci celkové výše podpory členů ČRDM, a to zvlášť z MŠMT a z veřejných rozpočtů celkem:

Tabulka 11: zpětná projekce celkové výše podpory členů ČRDM

	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Průměrná roční podpora na člena z MŠMT (Kč)	746,84	435,01	497,04	502,46	487,58	464,83	457,18	499,59	507,80	499,43
Průměrná roční podpora na člena z veřejných rozpočtů (Kč)	1172,92	1016,40	950,06	990,32	994,30	1030,96	1013,87	1138,91	1245,08	1262,05
Počet členů ČRDM	206 829	206 599	211 454	212 503	215 037	217 210	215 036	209 276	209 369	217 884
Celková podpora z MŠMT (tis. Kč)	154 468	89 873	105 101	106 774	104 847	100 965	98 309	104 551	106 317	108 818
Celková podpora z veř. rozpočtů (tis. Kč)	242 594	209 987	200 894	210 446	213 811	223 936	218 018	238 347	260 680	274 980
% z celkových výdajů na D + M (tab. č. 2a)	72,1%	63,1%	66,1%	66,5%	68,0%	69,5%	69,8%	67,8%	73,5%	78,2%

Z posledního řádku tabulky vyplývá, že v letech 2008 – 2015 bylo více jak 2/3 výdajů na D + M z veřejných rozpočtů vynakládáno na činnost členských organizací ČRDM, v letech 2016 a 2017 to bylo dokonce ¾ z celkových výdajů. To je vzhledem k jejich masivní a stabilní členské základně přes 200 000 členů jistě stav více než oprávněný. Porovnáním s tab. 7 zjistíme, že variabilita celkové podpory členských organizací ČRDM z MŠMT ve výši 15,1% se prakticky neliší od variability podpory na jednoho člena (17,0%). Tento poznatek tolik nepřekvapí, uvědomíme-li si, že počet individuálních členů ČRDM se v rozmezí zkoumaných let prakticky nezměnil. Tutéž úvahu můžeme bezesbýtku vztáhnout i na podporu z veřejných rozpočtů celkem (variabilita celkové podpory 10,0%, variabilita podpory na 1 člena rovněž 10,0 %)

Poznámky k tab. č. 11:

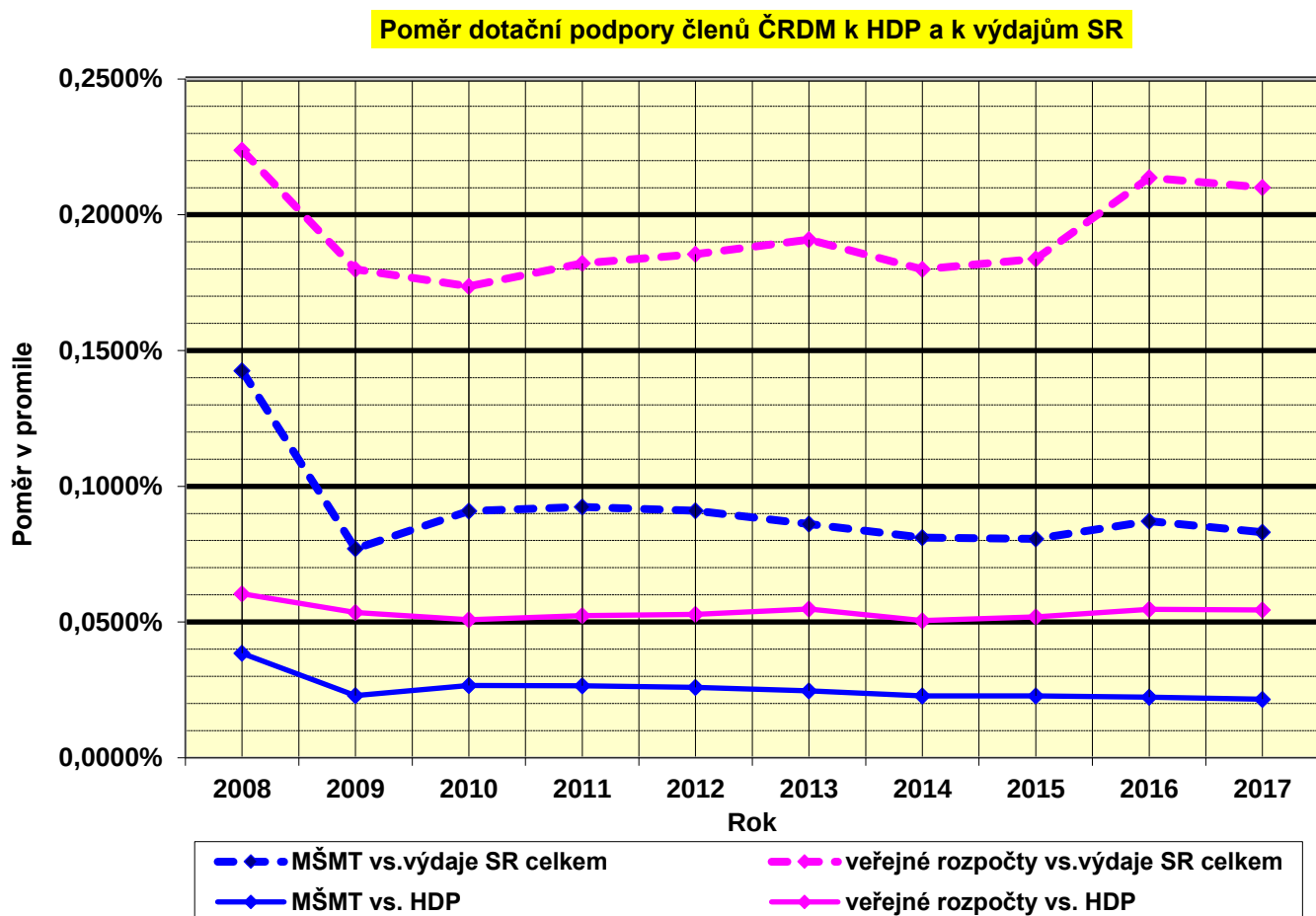
- a) Hodnoty variačních koeficientů citované výše v textu nejsou v tabulce uvedeny.
- b) Údaje o členské základně ČRDM uvedené v tabulce vycházejí z průběžně vedené interní evidence.

V dalším kroku již můžeme provést porovnání k SR a HDP:

Tabulka 12a: poměr podpory členů ČRDM

k výdajům státního rozpočtu (v promile)	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
MŠMT vs. výdaje SR celkem	0,1425%	0,0770%	0,0909%	0,0924%	0,0910%	0,0861%	0,0811%	0,0806%	0,0872%	0,0831%
veřejné rozpočty vs. výdaje SR celkem	0,2238%	0,1799%	0,1737%	0,1821%	0,1855%	0,1909%	0,1803%	0,1799%	0,2137%	0,2100%
K hrubému domácímu produktu (v promile)										
MŠMT vs. HDP	0,0385%	0,0229%	0,0266%	0,0265%	0,0259%	0,0247%	0,0229%	0,0228%	0,0223%	0,0216%
veřejné rozpočty vs. HDP	0,0604%	0,0535%	0,0508%	0,0523%	0,0528%	0,0548%	0,0506%	0,0505%	0,0547%	0,0545%

Graf 11: Poměr dotační podpory členů ČRDM k HDP a k výdajům SR

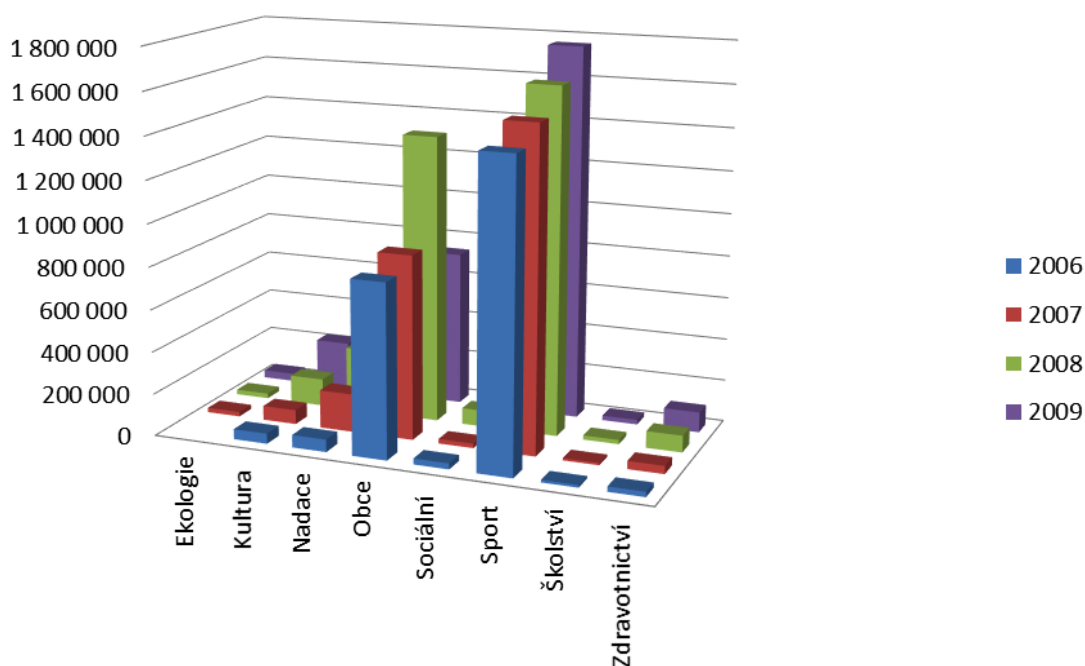
Pokud abstrahujeme od skokového snížení podpory v roce 2009, tak od roku 2010 včetně pak můžeme pozorovat relativně stabilizovaný poměr podpory D + M z veřejných rozpočtů k HDP ve výši půl promile a nepatrný pokles poměru podpory D + M z MŠMT k HDP. V roce 2016 můžeme poprvé zaznamenat příznivý vývoj v oblasti podpory D + M z veřejných rozpočtů a částečně i podpory z MŠMT, kdy dochází k jednorázovému skokovému zvýšení poměru této podpory k výdajům SR celkem. Důvodem je, jak již bylo zmíněno, znatelné snížení celkových výdajů SR v uvedeném roce. (srov. tab. č. 4).

ČRDM a její členské organizace byly mezi prvními subjekty, které dlouhodobě usilovaly o změnu zdanění odvodů z loterií a jiných podobných her (dále jen „příjmy z hazardu“). Angažovaly se tak proto, že si byly plně vědomy omezenosti finančních prostředků určených na volnočasové aktivity dětí a mládeže v rozpočtech MŠMT popř. jiných ministerstev, krajů a obcí a hledaly další zdroje na financování svých aktivit.

Pokud se ohlédneme zpět, je třeba krátce připomenout, že situace ve zdanění hazardu byla po dlouhých 20 let (1991 – 2011) prakticky neměnná a byla založena na principu tzv. daňové výjimky. Znamenalo to, že loterijní a obdobné společnosti byly zdaněny zcela odděleně od Zákona č. 586/1992 Sb., o daních z příjmů, kde bylo stanoveno osvobození příslušných příjmů. Způsob zdanění byl stanoven přímo v ust. §4, odst. 2 Zákona o loteriích (ve znění platném do 31. 12. 2011). Na základě této daňové výjimky – velmi zjednodušeně řečeno – loterijní společnosti **odváděly část z jejich hrubého zisku na veřejně prospěšný účel, který si sami určily, a to tomu subjektu, který si též sami vybraly**. Samotná výše odvodu se stanovila dle progresivní sazby od 6% do 20% z hrubého zisku (v podstatě rozdílu mezi přijatými a vyplacenými sázkami). Konečnými příjemci odvodu byly nadace, nadační fondy, obecně prospěšné společnosti a občanská sdružení. Z hlediska daňové teorie se tedy jednalo o 100% daňovou asignaci (při poskytnutí „daru“ si dárce sám určuje, kam poputuje celá částka daně), což je princip v českém daňovém řádu dodnes zcela ojedinělý. Veřejně prospěšný účel byl přitom §4 odst. 2 staré právní úpravy poměrně vágně ohraničen jako „sociální, zdravotní, sportovní, ekologický, kulturní nebo jinak veřejně prospěšný“. Státní orgány vykonávající státní dozor přitom měly jen omezené možnosti kontrolovat, jak konkrétně bylo s daným odvodem naloženo. V podstatě mohly jen vyžadovat údaje o tom, do které společnosti byla jaká částka odevzdána a jak byl obecně deklarován příslušný veřejně prospěšný účel. Je třeba přiznat, že i v tehdy platném pojetí zákona o loteriích šlo i dobrovolnou práci s D + M pokládat za veřejně prospěšný účel. Dle orientačních šetření ČRDM však šlo o vysloveně okrajovou záležitost (např. příspěvky na výstavbu táborových základů hrazených v rámci „sociální“ oblasti).

Pro názornost dále uvádíme graf vypovídající o tom, na jaké „veřejně prospěšné účely“ odvody z loterií v minulých letech fakticky směřovaly. Jedná se sice o průzkum MF ČR jen z let 2006–2009, avšak trend byl po celých zmíněných 20 let platnosti „starého“ loterijního zákona stejný. Patrná byla absolutní dominance výdajů na sportovní účely a jejich trvale rostoucí trend. V posledních zkoumaných letech se výdaje na sport přiblížily již hodnotě dvou miliard ročně. Částečně významné byly ještě výdaje obcím. Bylo by nad rámec této analýzy zjišťovat, na jaké konečné účely prostředky určené obcím směřovaly. Nicméně sociální oblast, kde jsou zahrnuty zlomkem i zmíněné výdaje na volnočasové aktivity D + M, dosahovala celkově hodnot maximálně jednotek procent. Totéž lze říci pro všechny ostatní veřejně prospěšné účely. Údaje jsou v tisících Kč:

Prostředky z loterií věnované na veřejně prospěšné účely

Po dlouholetém úsilí ČRD, jejich členských organizací a dalších subjektů nastal první kladný posun až v souvislosti s reformou veřejných financí, a to konkrétně zákonem č. 458/2011 Sb., z 20. 11. 2011, o změně zákonů souvisejících se zřízením jednoho inkasního místa a dalších změnách daňových a pojistných zákonů. Tímto zákonem byl již s účinností od 1. 1. 2012 významně změněn i zákon o loteriích. Do tohoto zákona byla vložena nová část šestá, která stanoví způsob zdanění příjmů z hazardu (přesněji: dílčího základu odvodu) jednotnou sazbou 20%. Kromě toho byla stanovena pevná část dílčího základu odvodu u technických her ve výši 55 Kč za každý hrací přístroj a den. Nejpodstatnější změnou však bylo to, že **odvody začaly již směřovat přímo do státního rozpočtu, a následně se začaly přerozdělovat mezi státní rozpočet a obecní rozpočty. Majitelé loterijních společností tedy definitivně ztratili možnost určovat, kam přímo bude jejich odvod směřovat.** Nově je toto rozhodnutí na poslancích Parlamentu ČR a zastupitelích nižších územně správních celků – obcí a měst. Do druhového třídění rozpočtové skladby nově přibýly daňové příjmové položky 1351 – „odvod z loterií a podobných her kromě výherních hracích přístrojů“ a 1355 – „odvod z výherních hracích přístrojů a jiných technických hracích přístrojů“ (dále souhrnně jen „odvody z loterií“). Tyto příjmy jsou ve státním závěrečném účtu, příloze C, uváděny ve skupině tzv. ostatních daňových příjmů. V prvním roce účinnosti novelizovaného loterijního zákona (tj. 2012) byly příslušné příjmové položky naplněny v úhrnu částkou 1,82 mld. Kč, přičemž daňové inkaso každoročně roste (viz tabulka 12 b v závěru této kapitoly). Přerozdělování daňových příjmů ze SR zpět do obecních rozpočtů začalo probíhat nejprve v tomto poměru:

- U tzv. technických her se přerozdělovalo 30% z vybraných odvodů
- U ostatních loterií se přerozdělovalo 80% z vybraných odvodů.

Samotný poměrný způsob rozdělení mezi jednotlivé obce se stanovil podle objektivních kritérií (počet hracích přístrojů, katastrální výměra obcí, počet obyvatel atd.) a byl dán zákonem o loteriích a Zákonem č. 243/2000 Sb. (zákon o rozpočtovém určení daní).

Bylo by velmi obtížné zjišťovat, do jaké míry v souvislosti s posílením veřejných rozpočtů o zmíněné nové druhy daňových příjmů dochází po 1. 1. 2012 k zlepšení financování výdajů na D+M. Nahlédneme-li tabulek č. 1 až 9, resp. údajů po roce 2012, zjišťujeme určitý kladný posun až v roce 2015, v nominálním a dokonce i v reálném vyjádření. Snažit se přiřadit tento vývojový trend pouze novelizaci loterijního zákona je však mírně spekulativní. Co nelze zpochybnit je to, že **ve veřejných rozpočtech**

se objevil nový druh daňových příjmů, kdežto dříve příjmy z hazardu putovaly přímo z loterijních společností do jimi vybraných subjektů.

Další posun nastává počátkem roku 2015, kdy MF ČR předložilo do vnějšího připomínkového řízení dva nové zákony, a to návrh zákona o hazardních hrách a s ním související návrh zákona o dani z hazardních her, které měly v souhrnu nahradit tehdy čtvrtstoletý starý loterijní zákon. Mezi hlavní body navrhované úpravy patřilo zejména:

- a) Harmonizace legislativy v oblasti on-line sázení a loterií s požadavky ES, včetně umožnění legálního působení zahraničních provozovatelů
- b) Zajištění dodatečných fiskálních příjmů zdaněním hazardních her na internetu
- c) Přiblížení sazeb daní z hazardu okolním zemím (diferencované sazby oproti jednotným 20% – pro technické hry 35%, pro „živé“ hry, loterie a binga“ 30%, pro kursové sázky a tomboly 25%).
- d) Zvýšení celkového výběru daní až o 6 mld. Kč
- e) U technických her jiné procentní rozdělení výnosů mezi stát a obce (obce jen 45% místo dosavadních 80%).
- f) dvojnásobná pevná sazba z jednoho hracího automatu (110 Kč za den místo dosavadních 55 Kč).

Důvodová z práva k novým zákonům o hazardu se odvolávala na Programové prohlášení vlády, dle kterého měl být snižován počet hracích přístrojů a tím i lidí, kteří jsou na hrách závislí. To mělo i své fiskální vyjádření – roční náklady na hazard činily až 16 mld. Kč, což je o cca 10 mld. Kč více, než dosud stát z hazardu ročně vybral.

Pro účely této studie můžeme zcela pominout přechodně platné znění zákonů pro rok 2016. Po dalších pozměňovacích návrzích a definitivním schválení zákona č. 187 /2016 o dani z hazardních her dne 26. 5. 2016, dostala výše uvedená ustanovení s účinností od 1. 1. 2017 tuto současnou podobu:

ad b): definice her na internetu byla do zákona začleněna

ad c) sazby byly v konečné verzi sjednoceny na 23%, s výjimkou technických her, kde zůstalo 35% dle původního návrhu

ad e) podíl obcí zvýšen na 65% oproti návrhu, s výjimkou ostatních her, kde obcím zůstává jen 30%

ad f) denní sazba z hracího automatu byla ze zákona vypuštěna a nahrazena částkou 9.200,- za čtvrtletí

Dále přibýly dvě zcela nové kategorie her, a to „totalizátorové hry“ a „turnaje malého rozsahu“. Tyto hry jsou zdaněny rovněž obecnou sazbou 23%.

Může ČRD a její členské organizace tento stav považovat za úspěšnou tečku za svým dlouholetým bojem za regulaci zdanění hazardu? Domníváme se, že ano. Do života byl uveden další tzv. zvláštní daňový zákon, který mj.:

- a) definitivně směřuje daň z hazardních her přímo do státního rozpočtu a obecních rozpočtů
- b) neumožňuje provozovatelům loterií uplatnit žádné další daňové výdaje než „úhrn vyplacených výher“
- c) zdaňuje příjmy z hazardu vyšší sazbou než je obecná sazba daně z příjmů právnických osob

Dále uvádíme vývoj odvodů z loterií do státního rozpočtu od roku 2012 do současnosti. Daňové inkaso v příslušném roce vždy zahrnuje první až třetí čtvrtletní zálohu z příslušného roku a daňové vypořádání z minulého roku. Údaje jsou v mil. Kč:

Tabulka 12 b – vývoj odvodu z loterií do státního rozpočtu v letech 2012 – 2017:

(mil. Kč)	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Odvod z loterií (dle § 41b, odst.1, 2 a 4) zákona o loteriích)	1 820	2 650	2 450	2 590	4 400	4 200 ¹⁾
Dary českému olympijskému výboru na tělovýchovné a sport. účely	(nebyly odečít.)	(nebyly odečít.)	430	528	600 ²⁾	500 ³⁾

1) výše dle schváleného rozpočtu, roční údaje dosud nejsou k dispozici, za 1.- 9. měsíc inkasováno 4 120 mil.

2) za první pololetí roku přijaty dary 300 mil., roční údaje nejsou k dispozici

3) roční údaje nejsou k dispozici, možnost odečítat poskytnuté dary až do výše 25% dílčího odvodu z loterií zůstává zachována

Zatímco údaje o sumární výši odvodů z loterií jsou veřejně dostupné (to platí jak pro odvody do státního rozpočtu, tak do rozpočtů obecních), tak spolehlivé údaje o počtu uskutečněných jednotlivých hazardních her dle kategorií včetně počtu hracích automatů jsou mnohem hůře dosažitelné. Příslušná agenda je v gesci Ministerstva financí, ale z důvodů utajení nebylo možno získat údaje v odpovídající struktuře. Zejména na komunální úrovni je pak „regulace počtu heren a hracích automatů“ neobyčejně živým tématem a právě probíhající komunální volby nejsou žádnou výjimkou. Přitom tzv. technické hry jsou jenom o jeden z druhů hazardních her přispívajících k daňovému inkasu uvedenému v tab. 12 b.

Téma „vliv hazardu na státní rozpočet (od reformy veřejných financí do současnosti)“ by nepochybně vydalo na samostatnou studii. Zde pouze uvedme, že se v oblasti tzv. technických her prolínají dvě protichůdné tendence: z fiskálního pohledu by bylo vhodné počet heren a hracích přístrojů maximalizovat. Zdanění za jednotku hazardu totiž nelze do nekonečna zvyšovat - to může vést jen k nárůstu tzv. šedé ekonomiky. Z pohledu společenského je pak naopak žádoucí, aby heren a hracích automatů bylo co nejméně. Celkově lze říci, že v průběhu let dochází k zásadnímu poklesu počtu jak heren, tak hracích přístrojů. Zatímco na počátku devadesátých bylo v republice okolo 130.000 hracích přístrojů (jeden automat na 82 obyvatel), v dubnu 2018 to bylo jen 7.043 hracích přístrojů (jeden automat na 1 503 obyvatel). V roce 2015 bylo v republice 6.100 heren, o dva roky později jen 5.000 heren.

PŘÍNOS DOBROVOLNÉ PRÁCE S DĚTMI A MLÁDEŽÍ PRO STÁTNÍ ROZPOČET A SPOLEČNOST

Organizace D + M poskytují svými členům značné užitky ve formě dobrovolné práce. Tato práce je odevzdána dětem a mládeži, potažmo celé společnosti. Z její podstaty vyplývá, že práce je sice odvedena, avšak nikým nehrazena. Samotný fakt, že práce není hrazena, však zdaleka nevylučuje, abychom se nepokusili o její ocenění v penězích – stejně jako u kteréhokoliv nepeněžního (naturálního) příjmu. Hodnota dobrovolnické práce je nepeněžním příjmem dané NNO, potažmo celé společnosti. Pokud chceme stanovit její hodnotu (v rámci dané NNO či skupiny NNO, celé společnosti), musíme obecně vždy podniknout zhruba následující kroky:

- definovat výběrový soubor NNO
- definovat „dobrovolníka“ v rámci daných NNO (věkovou hranicí, popisem obvyklých funkcí)
- zjistit počet činných dobrovolníků
- stanovit pravidla pro započítávání dobrovolnických hodin (např. jak naložit s dobou přípravy, „nepřetržitou“ službou na táborech atd.)
- určit, v jaké struktuře má být práce sledována (zejm. rozlišení mezi „kvalifikovanou“ a „nekvalifikovanou“ prací)
- určit za jaký časový úsek má být práce sledována
- provést vlastní sběr dat
- ocenit hodnotu dobrovolnické práce (v jednotné nebo diferencované hodinové sazbě)
- sumarizovat a vyhodnotit výsledky.

Tabulka 13: Ocenění hodnoty dobrovolnické práce – za ČRDM celkem a na 1 dospělého

	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	SAFE I 5/14-4/15	
Počet členů ČRDM	206 829	206 599	211 454	212 503	215 037	217 210	215 036	209 276	209 369	217 884	213 429	
z toho akt. dospělí (nad 18 let)	21 484	18 015	19 723	19 997	16 973	19 594	23 146	24 736	25 696	25 097	23 146	25 097
z toho děti	185 345	188 584	191 731	192 506	198 064	197 616	191 890	184 540	183 673	192 787	190 283	
Prům. hod. práce dospělého týdně	5,28	5,96	5,40	5,53	5,53	5,53	5,53	5,53	5,53	5,53		
Celkem hod. – pravidelná práce	5 959 050	5 702 838	5 735 659	5 975 209	4 880 756	5 634 451	6 655 864	7 113 084	7 389 142	7 216 893		
Prům. hod práce na víkendovkách/rok	36,03	44,75	37,04	37,20	37,20	37,20	37,20	37,20	37,20	37,20		
Hodin práce na víkendových	781 995	823 445	756 584	772 979	631 396	728 897	861 031	920 179	955 891	933 608		
Celkem hod. práce dospělých	6 741 045	6 526 283	6 492 243	6 748 188	5 512 151	6 363 347	7 516 895	8 033 263	8 345 033	8 150 502		
Průměrná měs. mzda v obl. vzdělávání (Kč/měs.)	22 119	23 429	23 033	23 775	24 403	24 853	25 291	25 728	26 711	28 369		
Průměrná hodinová mzda ve vzdělávání	131,66	139,46	137,10	141,52	145,26	147,93	150,54	153,14	158,99	168,86	143,76	168,37
Hodnota dobrovolné práce (tis. Kč)	878 530	891 063	859 447	919 063	800 695	941 330	1 131 593	1 230 214	1 326 777	1 376 294	1 079 764	1 371 201
na 1 dospělého (Kč / rok)	40 892	49 462	43 576	45 960	47 175	48 042	48 889	49 734	51 634	54 839	46 650	54 636
na 1 dospělého (dny)	38,8	44,3	39,7	40,6	40,6	40,6	40,6	40,6	40,6	40,6	40,6	
Na 1 dospělého (hodiny)	310,6	354,7	317,8	324,8	324,8	324,8	324,8	324,8	324,8	324,8	324,5	324,5

Z tabulky č. 13 vyplývá konstrukce výsledného výpočtu celkových výnosů, které organizace prostřednictvím dobrovolnické práce poskytují společnosti. Způsob stanovení hodnoty dobrovolné práce pro roky 2008 – 2013 vychází zejména z výsledků již zmíněného Interního průzkumu ČRDM (kap. č. 4), prováděného v letech 2004 – 2009. Nicméně většina ukazatelů zjišťovaných v rámci tohoto průzkumu je víceméně nadčasových a tedy v podstatě neměnných (např. průměrný počet aktivních dospělých, průměrný počet hodin a dospělých, poměr dobrovolníků k celkovému počtu členů ČRDM atd.). To je i důvod, proč bez větších obtíží můžeme extrapolovat zjištěné hodnoty i pro roky 2010 – 2017, kdy již obdobný průzkum prováděn nebyl. Pokud jde o samotné ocenění dobrovolné práce, je použita průměrná mzda ve vzdělávání z Informačního Systému Průměrných Výdělků (dále jen „ISPV“) vedeného Ministerstvem práce a sociálních věcí. To znamená, že v uvedených letech předpokládáme homogenní strukturu dobrovolnické práce, jinak řečeno, nerozlišujeme mezi prací méně a více kvalifikovanou, méně a více rizikovou.

Ocenění dobrovolné práce v roce 2014 bylo prováděno nesrovnatelně preciznější metodikou v rámci projektu „SAFE“, dobrovolná práce byla v rámci projektu sledována analyticky (dle devíti sumárních pozic klasifikace zaměstnání CZ – ISCO) a v návaznosti na to diferencovaně oceňována (s využitím ISPV). Výsledkem je průměrná hrubá hodinová „mzda“ dobrovolníka ve výši 143,76 Kč/hod (vážený aritmetický průměr hodinových mezd, kde vahami jsou „odpracované“ dobrovolnické hodiny v jednotlivých činnostech: řídící pracovníci; specialisté; techničtí a odborní pracovníci; úředníci; pracovníci ve službách a prodeji; kvalifikovaní pracovníci v zemědělství a lesnictví; řemeslníci a opraváři; obsluha strojů; pomoci a nekvalifikovaní pracovníci).

Tato přesnější metodika je aplikována též jako druhá varianta ocenění hodnoty dobrovolné práce v roce 2017. Vzhledem k tomu, že projekt „SAFE“ probíhal pouze jednorázově, v časovém období květen 2014 až duben 2015, byla pro rok 2017 dopočtena hodnota jedné hodiny dobrovolnické práce při zahrnutí následujících předpokladů:

1. V roce 2017 je stejná struktura zkoumaných organizací jako v r. 2014
2. Stav členské základny těchto organizací je v r. 2017 stejný jako v r. 2014
3. V r. 2017 je stejná aktivita dobrovolníků i stejná struktura jejich „odpracovaných“ hodin jako v r. 2014

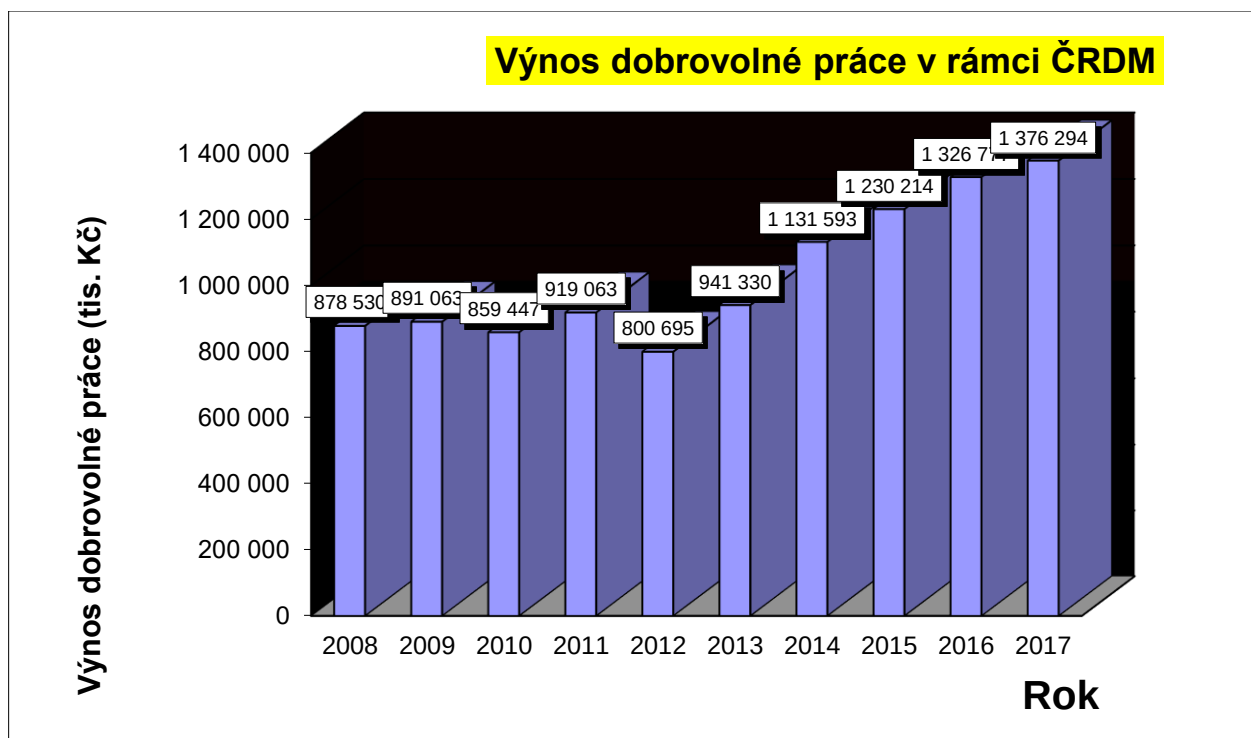
Jinak řečeno, jedná se o projekci výsledků původního průzkumu 5/2014 – 4/2015 na rok 2017 v tom smyslu, že aktualizovány byly pouze mediány hrubých měsíčních mezd dle hlavních tříd CZ-ISCO. (zdroj: czco.cz/csu/czso/struktura-mezd-zamestnancu).

Při splnění výše uvedených předpokladů pak činí v roce 2017 průměrná mzda za 1 hodinu dobrovolnické práce 168,37 Kč . Není bez zajímavosti, že tato hodinová mzda téměř absolutně přesně odpovídá průměrné hodinové mzdě ve vzdělávání (168,86 Kč / hod) – viz tabulka č. 13

Proto i následující graf č. 15, kde je zobrazen objem vyprodukované dobrovolnické práce za roky 2008 – 2017, vychází z „tradičního“ způsobu ocenění dobrovolnické práce, a to průměrnou mzdou ve vzdělávání. Činíme tak proto, že ocenění hodinové průměrné mzdy dle metodiky SAFE de facto tuto mzdu pouze precizuje, aniž by zvrátilo samotný trend.

Poznámka: z důvodu nesouměřitelnosti hodnot s předcházejícími lety již zde neuvažujeme metodiku, kdy do aktivních dobrovolníků jsou započítáni všichni členové mládežnických organizací nad 15 let (v minulé Studii je metodika označena jako „SAFE II“). V tomto případě by totiž jak počet dobrovolníků, tak objem dobrovolné práce dosáhly více než čtyřnásobných hodnot. To znamená, že v sloupci „SAFE I – rok 2017“ i „SAFE I – rok 2014“ uvažujeme – stejně jako v letech předcházejících – pouze veškeré aktivní dospělé nad 18 let – vedoucí dětských kolektivů, organizačních jednotek, hlavní vedoucí dětských táborů.

Graf č. 13: Výnos dobrovolné práce vytvořený dobrovolníky v rámci ČRDM

Celkový objem dobrovolnické práce v ČRDM v peněžním vyjádření – v roce 2008 ve výši 879 mil. korun a v posledních čtyřech letech již přes miliardu korun. – roste zejména v důsledku trvalého nárůstu průměrné mzdy ve vzdělávání, resp. pak mzdy v jednotlivých kategoriích dobrovolnické práce. Oproti tomu počet zapojených dospělých ani počet hodin dobrovolnických hodin na osobu nevykazuje žádný výrazný vývojový trend. Výsledkem je prakticky shodný objem dobrovolné práce ve dnech – ten zůstává v celém zkoumaném období v podstatě beze změny – okolo 40 dnů na dospělého člena a rok. Ještě výmluvnější je pak zcela shodný počet hodin na dobrovolníka po většinu zkoumaného období ve výši 324 hodin / dobrovolníka / rok.

Členové ČRDM tedy nejsou jen pasivními příjemci finančních prostředků, ale také sami tyto prostředky generují ve formě úspor – aktivní dospělí členové tímto způsobem darují společnosti každoročně stovky milionů korun. Z hlediska ekonomické teorie se jedná o oportunitní výnosy, neboli náklady, které nemusely být vynaloženy. Pro účely této úvahy je lhostejné, kdo „ušetřil“ tyto osobní náklady – zda je to státní či jiný veřejný rozpočet (pokud by na mzdy byly žádány dotace) nebo zda jsou to zákonní zástupci dětí (pokud by mzdy vedoucích měli hradit ze svého). Vliv dobrovolnické práce na státní rozpočet je tedy jednoznačně příznivý, a to i v případě, že bychom vzali do úvahy ušlou daň z mezd ve výši 15% (tato skutečnost není v tabulce zohledněna).

V přepočtu na jednoho dospělého člena pak činí tato hodnota dobrovolné práce od 41 do 55 tis. Kč ročně. Je to ta částka výdělku, které se dobrovolník každoročně vzdává, aby se mohl věnovat dětem a mládeži. Tento dobrovolnický příspěvek, ať měřený v hodnotových ukazatelích či v časových jednotkách, potom představuje hlavní ekonomický přínos, nicméně z hlediska poslání a cílů ČRDM přínos víceméně vedlejší.

V předcházející kapitole jsme naznačili dvě možnosti, jak systematicky provádět ocenění dobrovolné práce. Za hlavní již zmíněnou slabinu popsané metodiky aplikované pro roky 2008 – 2017 můžeme považovat právě oceňování dobrovolnické práce neměnnou hodnotou, tj. průměrnou mzdou ve vzdělávání. Další slabinou je samozřejmě dnes již částečná neaktuálnost dat získaných z Interního průzkumu (probíhal v roce 2010 a data za roky 2004 – 2009 byla zjišťována zpětně). Kromě toho se již během jeho provádění a vyhodnocování ukázaly i další „drobné“ nepřesnosti – např. nejednotnost v započítávání hodin na přípravu dobrovolnické práce, v započítávání „nonstop“ služby na letních táborech atd. Nesmíme opomenout ani fakt, že šlo vlastně o anketu – tedy výběrový vzorek vznikl právě z těch sdružení, která se sama rozhodla odpovědět. Přes všechny naznačené nedostatky můžeme výše popsaný způsob ocenění dobrovolné práce v rámci ČRDM považovat za relativně přesné zachycení hodnoty dobrovolné práce v letech 2008 – 2017, a to jak ve vztahu k členským organizacím ČRDM, tak k mládežnickým organizacím obecně.

Potřeba přesnější metodiky pro ocenění dobrovolné práce se s velkou naléhavostí ukázala zejména v souvislosti s dlouhodobou přípravou zákona o statusu veřejné prospěšnosti. V rámci požadavků na zvyšování transparentnosti neziskových organizací se pak setkáváme s návrhy na detailnější evidenci dobrovolníků a výstupů jejich práce. Precizní ohodnocení dobrovolnické práce bude důležité v blízké budoucnosti pro vyjádření spoluúčasti NNO jako příjemce dotací a grantů, pro případný odečet hodnoty dobrovolnické práce od základu daně u dobrovolníka – fyzické osoby. Pokud se kdokoli rozhodne darovat krev, už dávno se dnes nikdo nepodivuje, že se tento dar – nově „bezúplatný příjem“ zdravotnického zařízení ocení jistou hodnotou a v této výši se sníží základ daně příslušného dárce. Když se někdo rozhodne darovat svůj čas a um práci s D + M v rámci NNO s tímto posláním, proč by neměl mít obdobné právo?

A proč vlastně ČRDM věnuje takové úsilí v oblasti oceňování dobrovolné práce v ČR, když pojem „dobrovolník“ je v našich podmínkách již 13 let legislativně ošetřen, a to Zákonem č. 198/2002 Sb., o dobrovolnické službě a o změně některých zákonů? Současný zákon o dobrovolnické službě považuje za dobrovolníky pouze ty osoby, které uzavřely písemnou smlouvu s vysílající organizací a svoji práci vykonávají v rámci projektu akreditovaného Ministerstvem vnitra ČR. V reálné situaci až 75% dobrovolnické práce v ČR probíhá mimo citovaný zákon, zákon tedy neakceptuje většinu činných dobrovolníků.

Veškeré dobrovolnické hodiny však byly – na rozdíl od předchozí metodiky – sledovány v podrobné struktuře, a to v návaznosti na kumulované pozice 1 – 9 v rámci klasifikace zaměstnání (zkr. CZ – ISCO). V rámci projektu bylo však nutno jednotlivým pozicím CZ – ISCO přiřadit analogické pozice typické pro NNO. K tomuto účelu vydal projektový tým podrobné instrukce (např. pozice 7 – „Řemeslníci a opraváři“ zahrnuje zejména pozice „stavební profese – stavby svépomocí, mechanici jízdních kol, pracovník s motorovou pilou, potápěč, střelmistr“). K takto diferencovaně sledovaným hodinám byla poté přiřazována rozdílná hodinová sazba dle Informačního Systému Průměrných Výdělků vedeného MPSV (zkr. ISPV). Tato se pohybuje od 267,22 Kč/hod brutto u řídících pracovníků do 88,59 Kč/hod u pomocných a nekvalifikovaných pracovníků. Metodika přitom předpokládá v souladu metodikou ILO jednotnou délku měsíčního úvazku 160 hod/měs. (v předchozí metodice to bylo 168 hod/měs., tj. 21 směn).

Popsané rozdíly ve způsobu ocenění dobrovolné práce dle Interního průzkumu 2010 (následně zpracovaného pracovníky soukromé VŠ Olomouc – Menšík, Vaněčková) na straně jedné a v rámci projektu SAFE na straně druhé můžeme shrnout zhruba do následující tabulky:

Tabulka 14: Ocenění hodnoty dobrovolnické práce – srovnání metodik

Oblast metodiky	Interní průzkum 2010	SAFE
Výběrový soubor - organizace D+M	11 členských sdružení ČRDM (anketa - kdo reagoval)	34 přímo oslovených organizací, z toho 2 nečleni ČRDM
Výběrový soubor - dobrovolníci:		
% u respondujících sdružení	100% z 11 sdružení	organizace si samy určily % dobrovolníků (od 1,38% do 100 %)
počet dobrovolníků	cca 7000	2 898
% ze všech dobrovolníků ČRDM	cca 35% (z 20 tis.)	13% (z 22 tis.)
Výběrový soubor - hodiny	zadávány jen prům. hodiny u každého dobrovolníka (za týden, rok)	přímé zkoumání 767.533 hodin
Definice "dobrovolníka"	aktivní dospělý nad 18 let	všichni členové nad 15 let
Definice "hodiny dobrovolné práce"	záleželo na respondentech	upřesnění doby přípravy, služby na táborech
Časový vzorek	6 let (2004 - 2009)	12 měsíců (5/2014-4/2015)
Průběh sběru dat	v r. 2010 zpětně za 6 let	průběžně měsíčně
Sledovaná struktura činností	jen "pravidelná práce", "víkendovky"	Klasifikace ekonomických činností (CZ-NACE) - kumul. pozice 1 - 9
Ocenění dobrovolné práce	jednotná sazba - průměrná mzda ve vzdělávání	diferencovaná sazba - dle Informačního Systému Průměrných Výdělků vedeného MPSV
Měsíční fond pracovní doby (pro výpočet prům. hodin. mzdy)	168 hod (21 směn)	160 hod (20 směn)

RENTABILITA DOBROVOLNÉ PRÁCE

Podpora dobrovolné práce v oblasti volného času dětí a mládeže, ať už přímou formou (zejm. dotace, granty, dary) či nepřímou formou (uvolňování vedoucích ze zaměstnání, daňové úlevy pro dárce), je v mezinárodním prostředí běžná a stejně se děje i v ČR. Vzhledem k této formě podpory jsou však organizace dětí a mládeže většinou vnímány výlučně jako příjemci, spotřebitelé prostředků. Tento jednostranný pohled je však z ekonomického i sociologického hlediska nesprávný.

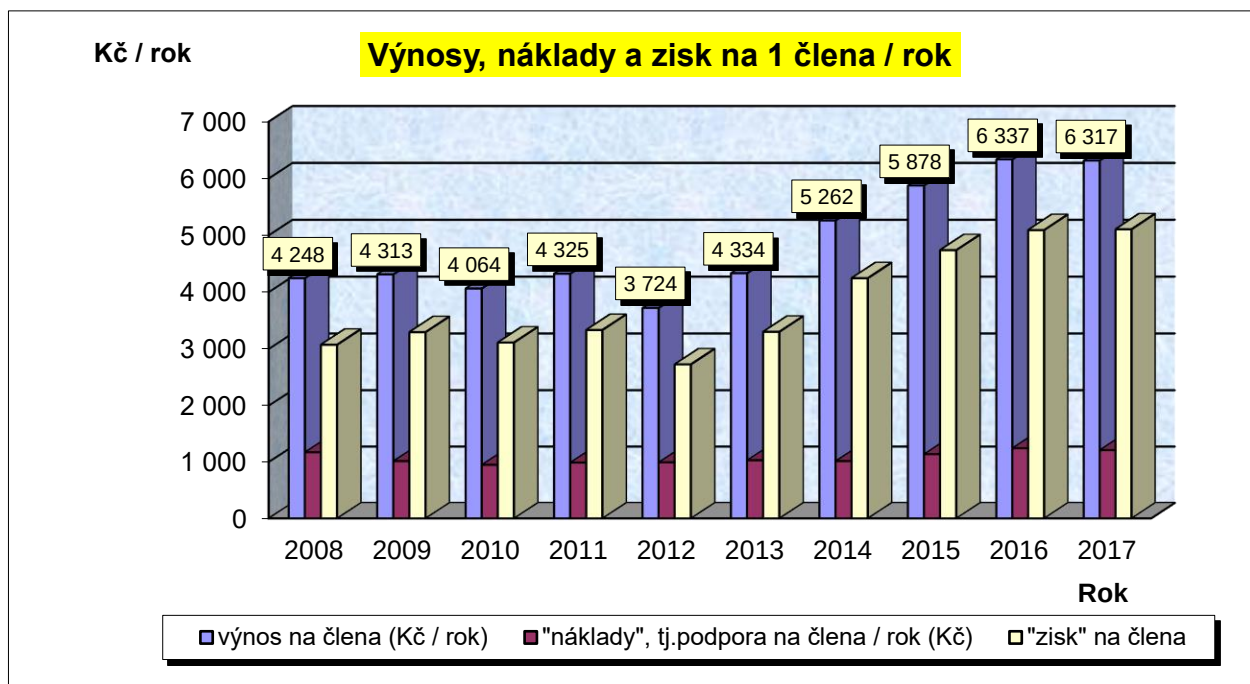
V podnikatelském prostředí se ke zhodnocení výnosnosti tj. poměru výstupů a vstupů výroby či jiné činnosti používají různé ukazatele rentability, nejčastěji zisk v poměru k přímým či celkovým nákladům, k výnosům, k obratu, k počtu odpracovaných hodin apod. Snažme se nyní i my dovést do konce úvahu o efektivnosti dobrovolnické práce, kdy se nechceme dívat na tuto činnost v tradičním pojetí, tj. pouze jako na pasivní spotřebu veřejných prostředků. Chceme tedy uvažovat kromě vstupů i výstupy z této práce a právě výnos dobrovolnické práce, stanovený v předchozí kapitole, je pro kvantifikaci výstupů přijatelným ukazatelem.

Budeme uvažovat klasickou nákladovou rentabilitu. Vzhledem k tomu, že jsme dosud pracovali jen s relativními hodnotami vstupů i výstupů (v přepočtu na 1 člena sdružení) i samotný propočet rentability musí vycházet z tohoto pojetí. Z následující tabulky č. 15 je patrné, že ať bychom vztáhli ukazatele k jednomu členovi organizace D + M či k jednomu představiteli cílové skupiny, tj. dítěti, dopracujeme se ke stejným výsledkům:

Tabulka 15: Rentabilita dobrovolné práce s dětmi a mládeží – propočet na 1 člena organizace

Propočet rentability na 1 člena organizace	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014 (SAFE I)	2015	2016	2017
výnos dobrovolné práce (tis. Kč)	878 530	891 063	859 447	919 063	749 322	900 350	885 110	800 695	941 330	1 131 593
počet členů ČRDM celkem	206 829	206 599	211 454	212 503	215 037	217 210	215 036	209 276	209 369	217 884
<i>z toho dětí</i>	185 345	188 584	191 731	192 506	198 064	197 616	191 890	184 540	183 673	192 787
výnos na člena (Kč / rok)	4 248	4 313	4 065	4 325	3 724	4 334	5 262	5 878	6 337	6 317
"náklady", tj. podpora na čl. / rok	1 173	1 016	950	990	994	1 031	1 014	1 139	1 245	1 262
"zisk" na člena	3 075	3 297	3 115	3 335	2 730	3 303	4 248	4 739	5 092	5 055
nákladová rentabilita	262%	325%	328%	337%	275%	320%	418%	416%	409%	401%

Graf 14: Výnosy, náklady a zisk na 1 člena / rok

Modifikované pojetí nákladové rentability pro neziskovou činnost je tedy následující:

Náklad = přidělené prostředky z veřejných rozpočtů (na člena a rok – viz tab. č. 7 – položka celkem)

Výnos = vytvořená hodnota dobrovolnické práce (na člena a rok – viz tab. č. 13)

Zisk na člena je následně stanoven jako rozdíl výnosů a nákladů na člena a rentabilita jako podíl zisku a nákladů. (Ukazatel „podíl V/N“ použitý ve studii M. Menšíka se autorovi jeví jako nadbytečný, neboť z matematických závislostí vyplývá, že jeho hodnota je vždy o 100% vyšší než nákl. rentabilita).

Z tabulky č. 14 je patrné, že průměru jeden člen organizace sice spotřebuje ve formě podpory z veřejných rozpočtů okolo tisícikoruny za rok, nicméně je pro něj dobrovolnickou prací vytvořen prospěch ve výši tří – až čtyřnásobku této vložené částky. Z tohoto pohledu je dotační podpora organizací dětí a mládeže vysoce ziskovým a racionálním rozhodnutím, kdy již v roce 2008 se z jedné koruny vložených prostředků vytvoří zisk ve výši 2,62 Kč, v roce 2017 už je to 4,22 Kč.

Dlužno poznamenat, že trvalý růst zisku a potažmo rentability jsou v první řadě determinovány růstem průměrné mzdy při neměníci se výši podpory na člena (obojí v nominálním vyjádření). To však nic nemění na podstatě věci, neboť dobrovolní pracovníci by při přechodu na průměrně placenou práci právě tuto mzdu obdrželi.

Pro dokreslení situace můžeme takto stanovenou nákladovou rentabilitu v rozmezí 262% – 418% srovnat s rentabilitou monopolně působících komerčních firem (např. ČEZ). Následně bychom zjistili, že rentabilita dobrovolné práce s dětmi a mládeží její hodnotu mnohonásobně převyšuje. Z toho jasně vyplývá, že prostředky z veřejných rozpočtů věnované pro organizace dětí a mládeže jsou investicemi s vysokou návratností a vysokou přidanou hodnotou.

FAKICKÁ ÚSPORA RODIN V DŮSLEDKU DOBROVOLNÉHO PROVÁDĚNÍ VOLNOČASOVÝCH AKTIVIT S DĚTMI

V předchozí kapitole byla zmíněna skutečnost, že dobrovolně poskytovaná práce pro děti a mládež „šetří“ buď veřejné rozpočty, nebo finanční prostředky rodin, podle toho, kdo by měl zmíněné aktivity jinak hradit. Zatím jsme uvažovali jenom hodnotu hodinové průměrné mzdy, kterou dobrovolní pracovníci s D + M věnují organizacím. Organizace dětí a mládeže působí neziskově, tj. samy fungují pouze za náklady, nepřipočítávají si do ocenění svých aktivit žádný zisk. Pravidelná činnost je v zásadě poskytována v tomto neziskovém režimu, prakticky to znamená, že děti dostanou službu buď zcela zdarma, nebo se na nákladech v určité míře podílí (vstupné, zápisné, členské příspěvky, příspěvek na pobyt na táboře atd.).

Pokud by srovnatelné aktivity volného času byly nakupovány na trhu, museli by účastníci hradit nejen část přímých nákladů, ale i další složky prodejní ceny: režijní náklady a zisk, případně DPH. Cenu volnočasových aktivit pro D + M můžeme tedy reálněji ocenit cenou, kterou by děti musely platit v případě poskytování srovnatelné služby komerčním způsobem. Na trhu lze najít nejrozumnější typy aktivit hrazených komerčně, dále je uveden jejich příkladný výběr:

Tabulka 16: volnočasové aktivity D + M poskytované komerčně

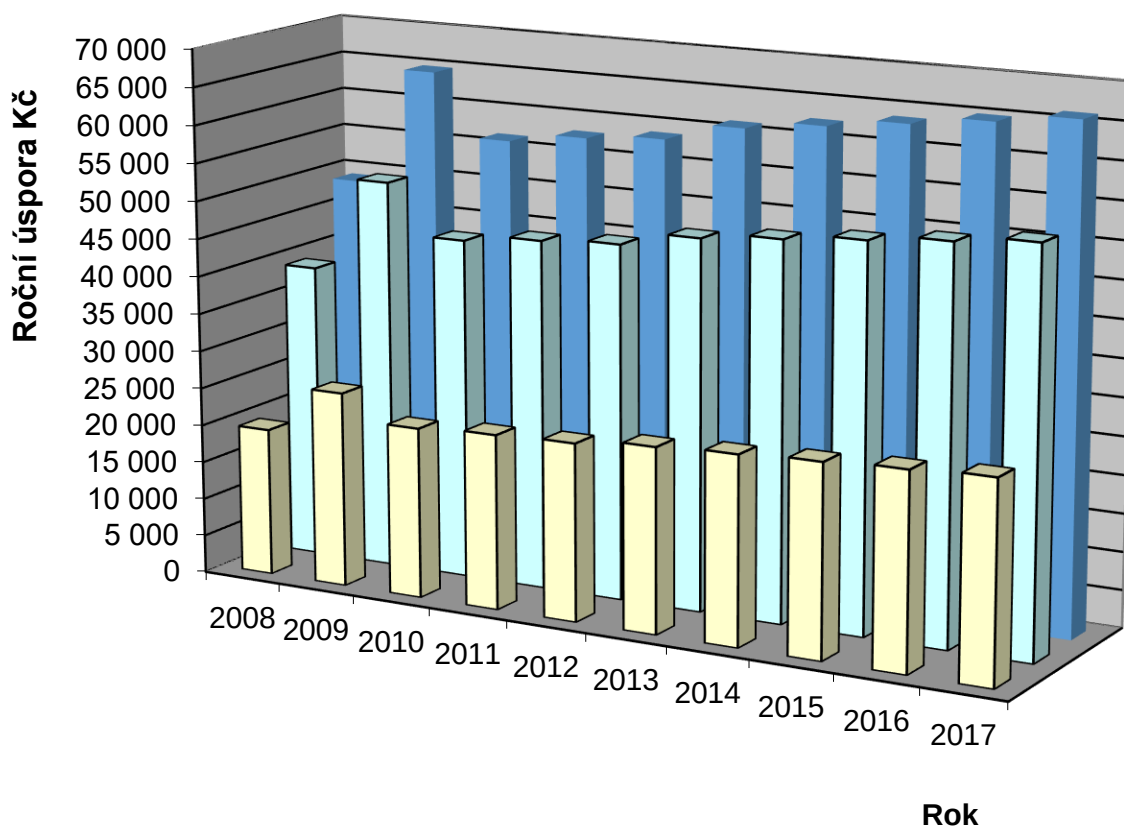
Druh činnosti	Cena celkem	Časová jednotka	Pozn.	Přibližná cena/hod
akvapark	105	hod		105
balet	3 800	pololetí	2*60 minut týdně	95
zábavní centrum	252	den		42
bobová dráha	55	jedna jízda	220 Kč/5 jízd	73
centrum volného času	3 000	rok - 1 hod týdně		67
klub deskových her a fantasy	60	hod		60
flétna, angl.jaz., franc.jaz.	1 800	pololetí	45 – 60 min týdně	72
předškolní cvičení	1 100	1x týdně / pololetí		50
hip hop	2 950	1x týdně / pololetí		113
modern dance	3 850	1 x týdně 4 měsíce		226
ten tv style	2 950	1 x týdně 4 měsíce		174
fotbal	300	1x týdně na měsíc		69
squash	2 400	2x týdně 2 měsíce		138*
squash	180	hod		180
jiný squash v praze	2 500	1x týdně 3 měsíce		192
tenis	9 300	15x hodina		620
in line*	1 000	pololetí		38

Rodiče tedy mohou vybírat ze široké škály placených činností pro své děti, a to od finančně velmi nenáročných, až po extrémně náročné (tenis apod.). Nejčastější v praxi pak byly hodnoty od zhruba 100 Kč/hod do cca 250 Kč/hod. Za předpokladu takto stanoveného rozpětí lze potom zkonstruovat přehled, jaká by musela být rodiči vynaložena částka za účelem pokrytí stejné frekvence volnočasových aktivit, která byla zjištěna z dotazníku v rámci interního šetření:

Tabulka 17: propočet úspory pro rodiny v důsledku bezplatného provádění volnočasových aktivit

Počet hodin dětí	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Počet hodin 1 dítěte/rok – pravid. činnost	56	81	71	71	72	77	79	82	84	86
Počet hodin 1 dítěte/rok – víkendovky	140	178	155	160	163	167	170	173	176	178
Počet hodin celkem	196	259	226	232	235	245	250	255	260	265
Roční úspora pro 1 dítě (Kč/hod při ceně srovnatelné volnočasové komerční aktivity:)										
100 Kč/hod	19 600	25 900	22 600	23 153	23 488	24 457	24 960	25 462	25 965	26 468
200 Kč/hod	39 200	51 800	45 200	46 307	46 975	48 914	49 919	50 925	51 931	52 936
250 Kč/hod	49 000	64 750	56 500	57 883	58 719	61 142	62 399	63 656	64 913	66 170
počet dětí v ČRDM	185 345	188 584	191 731	192 506	198 064	197 616	191 890	184 540	183 673	192 787
100 Kč/hod	3 632 762	4 884 326	4 333 121	4 457 156	4 652 040	4 833 035	4 789 501	4 698 845	4 769 118	5 102 723
200 Kč/hod	7 265 524	9 768 651	8 666 241	8 914 311	9 304 080	9 666 070	9 579 003	9 397 691	9 538 235	10 205 446
250 Kč/hod	9 081 905	12 210 814	10 832 802	11 142 889	11 630 100	12 082 588	11 973 753	11 747 113	11 922 794	12 756 808

Roční úspora na dítě na zákl. bezplatného provádění aktivit

Z tabulky č. 17 a navazujícího grafu tedy vyplývá, že jedné rodině byly ročně ušetřeny prostředky v hodnotě 20 tis. až 66 tis. ročně, v závislosti výběru zvolené alternativní činnosti a jejím ocenění. Všem zákonným zástupcům dětí angažovaných v členských organizacích ČRDM byly obdobně řádově ušetřeny prostředky od 3,6 do 12,7 miliard ročně.

Model předpokládá, že se ceny srovnatelných volnočasových činností ve zkoumaném časovém období nemění. Rozdílná výše úspory v jednotlivých letech je tedy dána výlučně různým počtem hodin dětí strávených v organizacích. Oprávněnost tohoto předpokladu je zdůvodnitelná i tím, že inflace je v rozhodující míře určována růstem energií, nájmu, pohonných hmot a potravin, nikoliv těchto „doplňkových“ služeb. V této oblasti panuje značná konkurence a ta drží v rozmezí zkoumaných let ceny zhruba na stejné úrovni.

- Na členské organizace dětí a mládeže nelze v žádném případě nazírat jako na prosté příjemce veřejných prostředků. Tyto organizace generují značné hodnoty prostřednictvím dobrovolné práce.
- V důsledku existence dobrovolné práce dochází ke značným úsporám na straně zákonných zástupců dětí a ke zvýšení jejich kupní síly, což pozitivně ovlivňuje rodinnou politiku.
- Dobrovolná práce vedoucích současně šetří prostředky veřejných rozpočtů. Ačkoliv vytvářejí značné hodnoty, vzdávají se své mzdy, tzn. na tuto „mzdu“ nejsou obecně žádány žádné prostředky z veřejných rozpočtů.
- Výpočty jasně dokládají, že relace mezi vstupy (podpora z veřejných rozpočtů) a výstupy (dobrovolná práce oceněná průměrnou mzdou) jsou několikanásobně vyšší, než je tomu v komerčním sektoru. Tato efektivnost je rok od roku vyšší, neboť veřejná podpora se prakticky nemění a průměrná mzda roste.
- Objem dobrovolné práce vytvořený jen v rámci organizací ČRD se v letech 2004 – 2007 pohyboval zhruba na dvojnásobku přijaté podpory pro veškeré volnočasové aktivity dětí v rámci NNO, v letech 2009 – 2017 je to už tří- až čtyřnásobek. Znamená to, že členové ČRD vytvářejí vyšší hodnotu, než všechny NNO v ČR spotřebují.
- I když tato studie je zaměřena na ekonomickou stránku věci, tak ekonomická výhodnost organizací dětí a mládeže je pouze jedním rozměrem problematiky a nikoliv hlavním důvodem pro existenci členských organizací dětí a mládeže a jejich podporu. Jak již bylo řečeno v úvodu, volnočasové aktivity mají mnohem širší rozměr a cíle: rozvoj sociálních dovedností, rozvoj praktických dovedností, občanskou výchovu, umění kooperace v rámci týmu, prevenci kriminality, protialkoholní a jinou primární protidrogovou prevenci, výsledky dobrovolné práce vykonané samotnými členy organizací pro společnost atd. Po zahrnutí těchto skutečností do analýzy by podpora mládežnických vycházela ještě jako daleko více výhodná.
- Podpora z MŠMT a jiných ministerstev je ve zkoumaných letech nestabilní a má až do r. 2014 sestupnou tendenci, a to jak v běžných, tak v reálných cenách. Tento trend se daří částečně překonat díky obecním rozpočtům, které mají od r. 2013 mírně vzestupnou tendenci.
- Podpora členských organizací ČRD je celkově dvakrát nestabilnější než celková podpora volnočasových aktivit D + M v rámci NNO.
- Podíl podpory z MŠMT i z krajských rozpočtů každoročně klesá.
- Vývoj veřejné podpory pro volnočasové aktivity dětí a mládeže silně zaostává za vývojem makroekonomických veličin. Nejvýrazněji přitom zaostává vývoj podpory ze strany MŠMT.
- Dlouholeté úsilí mládežnických organizací v čele s ČRD o efektivní využití příjmů (výnosů) z hazardu přineslo ovoce v podobě zcela nového zákona o dani z hazardních her. Jde o další důkaz toho, jak mnohostranný užitek mládežnické organizace přináší celé společnosti.
- Jednoznačná metodika pro ohodnocení dobrovolnické práce má mnohostranné využití – pro potřeby vnitřního řízení jednotlivých NNO, pro potřeby orgánů státní správy i ČSÚ, pro objektivní posouzení „výkonnosti“ NNO v rámci ČR i pro jejich srovnání v mezinárodním měřítku, pro vyčíslení vlastního podílu NNO v případě přidělování dotací, pro případné daňové odečty jednotlivých dobrovolníků atd.

- [1] Studie „Analýza ČRDM – ekonomické aspekty činnosti ČRDM“, Ing. Michal Menšík, PhD., Mgr. et Mgr. Michaela Vaněčková, Moravská vysoká škola Olomouc, o. p. s., první a druhá verze, 2010
- [2] Rozbor financování nestátních neziskových organizací z veřejných rozpočtů v roce 2007, Centrum pro výzkum neziskového sektoru, Vlnařská 3, 603 00 Brno, 2008
- [3] Rozbor financování nestátních neziskových organizací z veřejných rozpočtů v roce 2008, Centrum pro výzkum neziskového sektoru, Vlnařská 3, 603 00 Brno, 2009
- [4] Rozbor financování nestátních neziskových organizací z veřejných rozpočtů v roce 2009, Centrum pro výzkum neziskového sektoru, Vlnařská 3, 603 00 Brno, 2010
- [5] Rozbor financování nestátních neziskových organizací z veřejných rozpočtů v roce 2010, Centrum pro výzkum neziskového sektoru, Vlnařská 3, 603 00 Brno, 2011
- [6] Rozbor financování nestátních neziskových organizací z veřejných rozpočtů v roce 2011, Centrum pro výzkum neziskového sektoru, Vlnařská 3, 603 00 Brno, 2012
- [7] Rozbor financování nestátních neziskových organizací z veřejných rozpočtů v roce 2012, Centrum pro výzkum neziskového sektoru, Vlnařská 3, 603 00 Brno, 2013
- [8] Statistické ročenky České republiky 2007 – 2013, pro Český statistický úřad vydalo Nakladatelství Scientia, s.r.o. v letech 2008 až 2014
- [9] Europe in figures, Eurostat yearbook 2013, Eurostat, Statistical office of the European Union, Luxembourg, 2014
- [10] Webové stránky Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy, odbor pro mládež, www.msmt.cz/mladez
- [11] Webové stránky Ministerstva financí, oddíl státní rozpočet a státní závěrečný účet – <http://www.mfcr.cz/cs/verejny-sektor/statni-rozpocet/plneni-statniho-rozpocetu>
- [12] Webové stránky Ministerstva financí, oddíl tiskové zprávy – <http://www.mfcr.cz/cs/aktualne/tiskove-zpravy2014>
- [13] Webové stránky České rady dětí a mládeže, oddíl výroční zprávy <http://www.crdm.cz/ke-stazeni/vyrocní-zpravy>
- [14] Webové stránky Českého statistického úřadu – <http://www.czso.cz/csu>
- [15] Interní evidence členské základny ČRDM
- [16] Informační systém MPSV o průměrných výdělích – <http://www.pmsv.cz/ISPV.php>
- [17] Sbírka zákonů ČR
- [18] Projekt „Systém evidence a ohodnocení dobrovolnické práce jako nástroje zvýšení transparentnosti a efektivity hospodaření (zkr. „SAFE“) – finální verze žádosti České rady dětí a mládeže, duben 2013
- [19] Projekt SAFE, předběžné výstupy z projektu – YMCA v ČR a ČRDM, květen 2015
- [20] Webové stránky vlády ČR – <http://www.vlada.cz>
- [21] Zpravodajský server aktuálně: zpravy.aktualne.cz/ekonomika